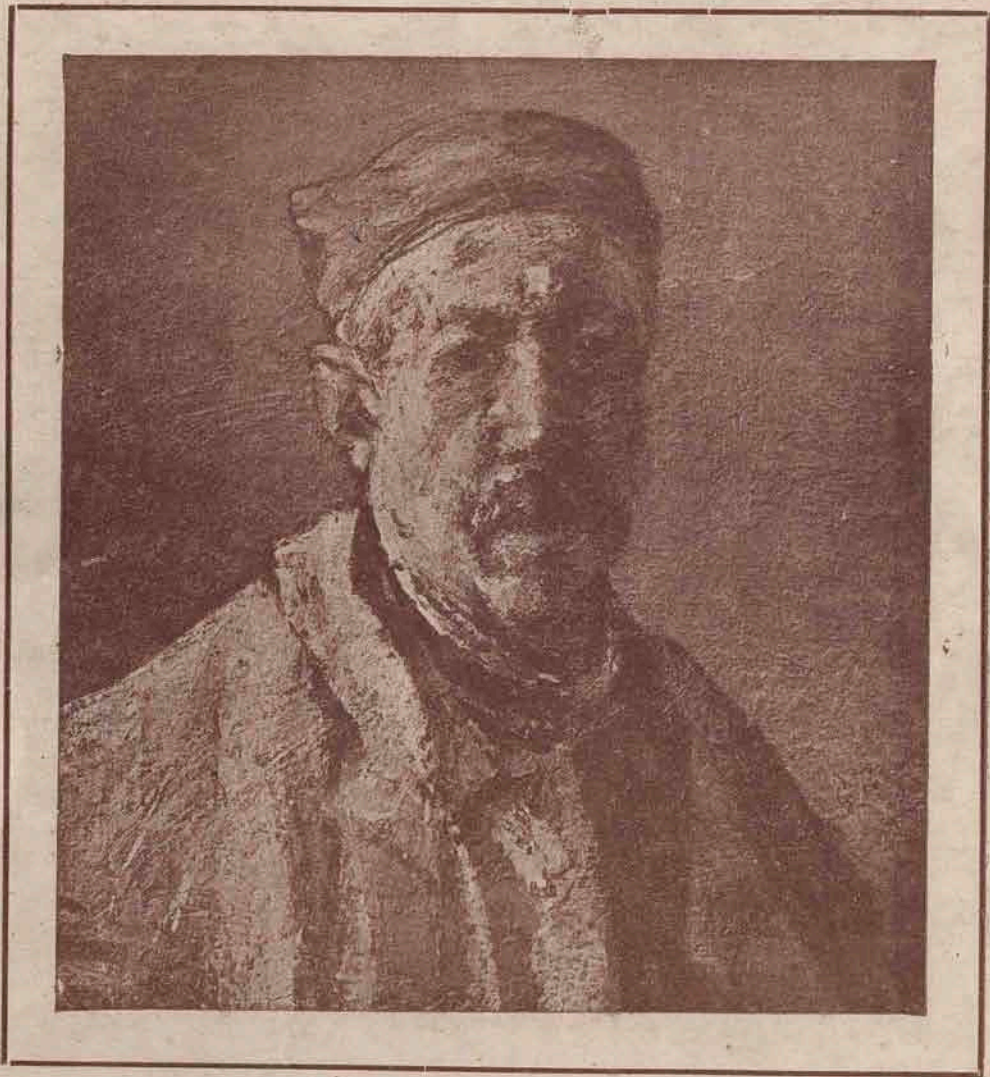

CÂNDIREA

ANUL V (1925)
No. 1

CÂNDIREA

COPACUL DIN ASFALT

DE

CEZAR PETRESCU

VECINĂTATEA zidurilor cu peisagiul cubist de granit, i-au împrumutat o înfățișare minerală. Praful împrăscat în spirale de roțile vehiculelor, funinginea furnalelor ninsă negru, au sclerosat pe încetul trunchiul crescut pentru boltă umedă de pădure, nu pentru cer parcat cu rețele de sârmă. Copacul din asfalt, contorsionează brațe carbonizate. Lângă perete parodiază o sgribuleală de cerșitor. Imploră viața disgrățios și meschin.

E declasat.

Nimic nu mai amintește superbul mister vegetal, care în fiecare primăvară primește din seva adâncurilor, o tinerețe fragilă pentru frunze străvezii de acuarelă.

Copacul din asfalt e captiv și trist. Prezența lui e abstractă. Lângă stâlpul de schijă, pare și el neînsuflețit, fabricat într'o uzină cu roți, supape, biele și curele de transmisiune, pentru cine știe ce obscură utilitate edilitară. La picioare, un dreptunghi lat de cinci palme și lung de șapte, tăiat în asfalt, lasă într'adevăr desvelită țărâna. Un pământ scorojit ca o epidermă crăpată de pelagros; peste care măturolul automat al municipiului a aruncat bucăți murdare de vată, bețe de chibrituri, capete de țigară, sfori de câneapă și coji. E un miracol că dedesubt, o rădăcină tenace s'a ramficat flămândă și însetată, să sugă din scoarța planetei suc de viață. Totuși în fiecare April, dă frunze transparente, mici inimi care palpită bolnav, într'un soare el însuși convalescent. Atunci și cetăținii observă câteva zile că e viu, și își amintesc cu romanțioasă nostalgie că undeva, aproape, au înverzit codrii, sburdă mioare pe pajiști și berze au sosit să-și clempăne ciocul lung și să dormiteze într'un picior proaspăt văpsit, în coada bălților cu ochiuri de apă și cu săbii elastice de papură. Pe urmă frunzele, sub praț, par iarăș de cenușe. Copacul din

asfalt mimetic și automat ia din nou înfățișarea granitului, a moluzului și a coxului. Când se aprinde becul de deasupra, frunzele sînt artificiale, decupate în zinc albăstriu. E de mirare că vîntul nu se destramă cu sunet metalic în ornamentul acesta pe îndelete și cu de la sine voie stilizat, pentru decorul urban, lucrat din daltă, mistrie, scripete și fire electrizate.

De scoarța aspră, s'a rezemat într'o seară un bețiv. Cînta singur, scuipa, pe urmă s'a dat doi pași îndărăt și cu mâinile la spate, cu pălăria pe ceafă, mormăind singur, a răs de prezența absurdă. Abia atunci observa că e un copac și că ființa lui acolo, e neialocul ei, de prisos și paradoxală. Altădată, instinctiv s'au adăpostit sub iluzoria umbră de frunze, doi îndrăgostiți în confidențe: o ordonanță și o slujnică cu picioarele goale și roșii, ținându-se de mână ca într'o fotografie, „à la minut în cinci minute“ pe tînichia, la bălciu. Dar copacul dintre ziduri de piatră și piatră de caldarâm, atrage perzistent luarea aminte doar a cîinilor vagabonzi. Se opresc o clipă, ridică un picior pentru un gest disprețuitor și trec.

E barbarul adus sclav de legiunile din Tracia, să fie legat în metropolă de stălp, scuipat și palmuit pînă la sîngerarea gingiilor.

Resignat, copacul din asfalt pare astfel că așteaptă uneori — o minune, ori ce?

Câte odată, din fereastra dela al doilea rînd, îl privesc cu gânduri stupide. Acum șaizeci de ani în pădurile Cambodgelui, o misiune desgropa un oraș inundat de oceanul vegetal. Fabuloasa Angkoră, cu monumente și piramide, cu temple și elefanți de piatră, fusese înecată de liane și rădăcini. Înaintea ochilor uimiți ai misiunii înarmată cu tărnaçoape și aparate fotografice, se desfășurară vestigiile unei civilizații de prodigioasă antichitate. Oamenii zidiseră piatră peste piatră, scobiseră în granit episoade din minunile zeilor aziatici cu ochi oblici, burtă rotundă și o sută de mâini, și înregistraseră în arhiva de blocuri, amintiri brave, dintr'o istorie care n'a mai lăsat nici un alt document. Se iubiseră oameni acolo, în alte veacuri, se sfîșiaseră pentru toate încântătoarele deșertăciuni, amare și aspre, care fac din viață o chinuire totuși divină. Deasupra celorlalți contemporani, poporul dispărut dovedise o superioritate subtilă și vană. Iubise arta și înfrumusețase decorul cotidian, cu cea mai grandioasă aglomerare de ziduri sculptate pe care au cunoscut-o veacurile. Acum despre oamenii și regii aceia nu se mai știa nimic. Inscricțiunile vorbeau o limbă nedeslegată. Basoreliefurile arătau monarhi și căpitani fără nume. Dănțuitoarele de granit curbau unghiile ascuțite pentru amanți de milenii putrezi. Lunecau șopârle verzi printre lespezi și mugea un bivol tîmp, într'un bazen cu apă mucedă. Legendele îi confundau pe cei ce trăiseră și cetatea lor, cu acele povești care există oriunde, despre orașe scufundate în mijlocul lacurilor, de unde în nopți cu lună, încep să se tînguie argintiu clopotnițe nevăzute.

Oceanul vegetal înaintase și înecase. Victorios înfățișa triumful unui regn, biologicește inferior, asupra celui dotat cu creier și sentiment.

Și nu era singura revanșă. Planeta e presărată de ruinele fostelor cetăți, peste care s'a așternut pămînt și-au înfipt rădăcini copacii, au năpădit ierburi tîrătoare, s'au acățat liane. Când ciclul unei civilizații e închis și orașul se pustiește, un plug scrie cu fierul inscripția funerară deasupra, o mână bătătorită de plugar aruncă sămînța și mormîntul devine fertil.

Gîndeam privind de sus, creștetul posomorât al copacului din asfalt, că sub înfățișarea resignată dospește poate siguranța acestei revanșe. Și zidurile cu toată masivitatea lor mi s'au părut deodată clătinate, ca acele împrejmuiri de cetăți cari se surpă singure la goarna judecății din urmă.

*

Am un prieten, care e mai mult prietenul acestui copac. Când intră în cameră, își svârle pălăria și se așează la fereastră, cu coatele rezemate de pervaz, să-i privească frunzele prăfuite. E și dînsul venit dintr'o patrie a pădurilor: se simte aci desrădăcinat, se declasează. Iată, își regăsește tovarășul!.. Poate tîcînd își vorbesc o limbă numai de ei înțeleasă.

Cînd au sfîrșit, se întoarce și-mi grăește și mie, despre literatură și artă. (Vă spuneam, că se declasează). În tot ce-mi rosteste, se afirmă la spate prezența copacului din asfalt. Simte și judecă prin el. Poate e de aceia paradoxal uneori, altă dată comun pînă la banalitate. (Adevărurile vieții sînt cînd foarte paradoxale, cînd banale extrem). Și tot

de aceia glăsuște sentințe de primitiv nedomesticit, pentru care tradiția e tot atât de sigură ca instinctul. Se deosibește de ceilalți confrați — din fauna cafenelei — fiindcă judecă arta oarecum sub specie aeternitatis. Preferă succesului anthume gloria postumă. Cum n'a scris nici n'a zugrăvit vreodată, judecă aspru scrisul și zugrăvitul altora. Ca un matematic care recunoaște în armonia sunetelor legea numerilor, caută în operă particica de veșnicie viabilă, ca și cum mulți ar fi acei care scriu ori zugrăvesc pentru ea, nu pentru aprobarea ori epatarea ori scandalizarea contemporanilor.

Rostește gânduri risipite. Le-am însemnat pe foi de hârtie; Le transcriu cum sânt.

Iată :

Putința de a fi firesc nu e dată oricui. Trebuie să fii foarte simplu ori să fi fost foarte complicat, pentru a redeveni simplu. Trebuie să fi suferit de asfixia culturii artificiale pentru a aspira din nou la viața autentică și elementară. „Să ardem cărțile, ca să descoperim viața!” a spus-o de câteva ori Gide. Și toți discipolii lui; francezi, nemți sau de aci, din ținuturile hiperhoreene, fac cu frenezie caz de acest îndemn. Dar pentru aceasta trebuie să fi fost asfixiat într'adevăr de cultură, nu s'o fi frunzărit din broșurile de vulgarizare și din antologii. Există în tot curentul „nou” cu diferitele lui porecle trecătoare dela un sezon la altul, ceva din epatarea provincialului, din admirația de gură cască pentru *dandy* și *lumea mare*, o fanfaronadă estină de zuluși care-și pun pene de struț la clac și merg în pielea goală cu pantofi de lac, făcând în legea lor, parizianism pe o plajă africană.

Animalele cavernelor își pierd văzul fiindcă nu se mai servesc de ochi. Cunosc poeți și pictori care tot așa și l-au pierdut, fiindcă s'au desvâțat să privescă direct viața.

Viața aceasta care e împinsă de un entuziasm interior, de un fior dionisiac, de voluptatea de a simți, de a respira, de a pipăi, de a dori, de a face eforturi.

Substanța lumii nu e inteligența, ci activitatea, voința cum o numește Schopenhauer. Dar împotriva celor ce crede dânsul, acțiunea nu e suferință, ci fericire. Silogismul lui sună: a trăi e a acționa, orice efort e penibil, deci viața e rea. Dar principiul vieții degajă bucurie, căci orice funcțiune în exercițiu e sursă de plăcere. Redă-mi pe hârtie ori pe pânză această voluptate de a trăi, chiar când e voluptate dureroasă. Dar vie și autentică. Fără exagerări și fără căutarea cazurilor speciale. Artă nu e patologie. Fiecare dintre noi suntem un fragment sensibil al unei ființe eterne — eternitatea e cotidiană. Dă-mi fragmentul de eternitate din cotidianul meu. Fă să descopăr ceiace era în mine și nu presimțeam.

Dar nu-mi da teorii de artă. Nu mă interesează. Sânt construcții logice, nu viața.

Dinamismul vieții nu poate fi ucis de mecanismul unui concept. Artă nu e teorie, e intuiție. Intelectualizând sentimentele le storci de seva lor creatoare. Gândirea solidifică ceiace atinge.

Viața e curgere, mobilitate, creștere simfonică — așa cum atât de frumos o numește Tancred de Visan. Viața e continuă. Gândirea nu are acelaș ritm cu viața, nu o poate urmări în toate drumurile ei sinuoase, în toate înfundăturile, în labirintul ei complex. Gândirea contractează, comprimă, condensează. Ucide viața. Artă trebuie să restabilească continuitatea vieții, intreruptă, paralizată de abstracțiile intelectualistilor și a filozofilor raționaliști. Artistul trebuie să ne facă a simți ceiace nu ne poate face să înțelegem. Căci frumosul nu aparține lucrurilor, nu e un fapt fizic, o realitate în afară de noi. Este o stare sufletească. E proecția obiectului asupra interiorului meu.

Pot descrie o pădure: notez culori, forme, le descriu și le descompun, dar redau o pădure exterioară. Artei îi cer să mi-o facă sensibilă, să o amestece cu sufletul meu prin acea comunicare panteistă care ne identifică cu sufletul ei.

Și aci se deschide veșnica problemă a artei: expresivitatea. Truda de a face sentimentul comunicabil. Problema în care s'au izbit toate generațiile, într'un ritm din ce în ce mai accelerat.

*

Cuvântul e un aparat abstractor care fixează mișcările și transformă în semne viața conștiinței. Indată ce pătrund în interiorul realității vii, expresia ori cât de rafinată și subtilă ar fi, transformă eul dinamic în eu static, oprește curgerea conștiinței și schimbă sursa fluentă a emoțiilor în bloc cristalizat, rece și dur. Căci nu sânt cuvinte care să exprime direct senzațiile cele mai elementare, numai prin ele însăși.

Și iată problema stilului.

Cuvintele nu sânt numai semne intelectuale. Evoacă imagini și au un sunet. Se adresează sensibilității vizuale și auditive. Frazele nu lucrează asupra noastră numai în construcția lor logică, ci și ca tablouri și simfonii. Prin scris exprim totodată intelectualul și sensualul: stilul constă în gruparea cuvintelor așa ca sensul lor să fie amplificat, accentuat, nuanțat și prelungit de muzica și plasticitatea frazei.

A fi artist, înseamnă a creia această formă sensibilă.

Un șef de orchestră care citește făcut o partitură, nu poate afirma că aude interior sunetul fiecărui instrument; dar fiecare notă evocă în el direct sentimentul pe care l'ar provoca sunetul reprezentat prin semnul negru scris pe portativ.

Simboliștii voiau să exploateze puterea muzicală a cuvintelor; arta modernistă cearcă a da exact senzațiile directe ale contururilor, volumelor și culorilor.

Sirăduința care trece dincolo de bagatele tuturor revistelor mai mult ori mai puțin integrale; ce au discreditat aci, în acest București, prin parodie, adevărata dramă a creației.

Citesc manifestele, dar nu văd opera. La simboliști opera prețuia mai mult decât teoriile; la actuali teoria e superioară operii. Urmăresc un manifest; admirabil joc al inteligenței. Dar opera — ce sărăcie! Fiindcă lipsește acel divin *furor poeticus, le beau desordre* al lui Boileau. E dezordine voită, teoretizată, indoctrinată. Delir rece.

Arta a fost redusă la combinații de legi impersonale, construcții de anarhie logică și abstractă. (Nu poți deosebi o poezie de alta și un tablou de altul; a schimba semnăturile e un prea ușor joc). Nu se trece dela mecanism la viață, la un automatism al artei. Spui: cocktail, bar, tramvai, cremă lion noir, gară, ridiche, cuțit, restaurant — iată viziunea unui oraș cosmopolit! Merți!

Este exact îngrămădirea de gunoaie, chibrituri, vată, capete de țigări dela rădăcina copacului din asfalt.

*

Iată o rețetă:

Constantinopol caic cataif hotel Tokatlian muezin Lisabona Avenida Palace Hotel eau de Portugal Stresa Lac Majeur Regina Palace Hotel Prix réduit direction Suisse Aix-les-Bains Grand Hotel D'Albion Parc Tennis Garage Tel. 020 gara Montparnase Bonsoir petite Marie Roma Eden Hotel dans les couloirs du Vatican sfânta fecioară Maria Boje Țare Krani Pigeon vole!

Compania de transporturi aeriene

Sport

sbor

parasol

pilot

Aparatul Morane-Saulnier, motor Hispano 180 C. V.

Au revoir

Lance l'helice

Și așa mai departe... Se poate citi oricând într'o revistă din București, din Zagreb, Paris, Viena, Praga ori Varșovia. Viziune simultaneistă, surrealistă, cosmopolită, sincronică, etc. etc. Dar e plăsmuită din cuvintele unei singure pagină — a șasea, de publicitate — a unui ziar parizian: simple reclame de hoteluri, fabrici de avioane, magazine de covoare orientale și paste dentrifice. Minunat ideal de artă pentru care ți se cere să fii gângav și atins de paralizie generală, pe lângă ignoranța care se epatează de vocabular exotic. E o disociare a poeziei, nu intuitivă, ci reglementată de un manifest. (În fiecare primăvară de alt manifest).

*

Bătălia se dă în jurul tradiției. E un conflict care de mai bine de o sută de ani renaște din propria-i cenușă. Conflictul între formă și suflet. Scriji cuvintele cu majuscule: Formă și Suflet. Unii acuză literatura de odinioară că nu mai satisface Sufletul modern, alții acuză Sufletul modern că nu se supune canoanelor Formei de odinioară.

Discuție absurdă? Nu, fiindcă materializează opoziția între două spirite ireductibile.

Dar nu cum s'ar părea, opoziția între spiritul retrograd și spiritul progresiv, între optimismul îndrăgostit de viitor și pesimismul îndrăgostit de trecut, între spiritul național și acel care se dă cu totul influențelor streine.

E numai discuția între diletant și tehnician. Spiritul modernist e diletant. A rupt cadrele, forma a devenit liberă, arta tinde spre disoluție, adică spre propria ei negare; a deschis porțile neantului, e mărturisirea neputinței de a creia fără materie, de a reface sinceritatea pură fără nici un artificiu.

„Lirismul — scrie unul dintre acești șefi de școală modernistă — este ceea ce e sincer, în proces de naștere. Un efect oratoric e de o sută de ori mai puțin liric, decât parfumul unei roze în noapte. Sentimentul adânc, emoția sinceră, ideea însăși dacă e întovărășită de propria ei mirare, sunt poezia. Tot restul este formulă, tot restul e literatură“.

Dar cu idei atât de juste și poate indiscutabile, ce confuzie! Lirismul e o parte din artă. Artă, după cum o indică numele, e o industrie umană. Parfumul rozei, lacul în asfințit, sunt lirisme în stare latentă, nu poezie realizată. Artă este o iluzie, un artificiu, o percepție de al doilea grad. Niciodată nu va putea rivaliza cu realitatea a cărei percepție directă poate da într'adevăr, spiritelor predestinate, impresia nobilă și profundă, a unui cânt de privighetoare, a unui isvor în pădure, a unui crepuscul.

Însă privighetoarea, isvorul, crepusculul, sunt realități în afară de noi — muzicantul, poetul, pictorul când mi le transpun în artă, sunt geniile creatoare care le transformă și le umanizează.

Și iarăși ne regăsim la conflictul dela început, între Formă și Emoție. Între lirismul pur și expresivitate.

Disocierea formei din ultimii douăzeci de ani, prin ea însăși a dus la sașietate. E aproape sigur că o întoarcere îndărăt va fi socotită într'o zi drept drumul cel mai nou și mai îndrăzneț. Se presimt unele simptome. Forma fixă a dovedit secrete nebănuite, comori îngropate, de care poeții se îndepărtau până mai ieri cu oroare.

Cazul lui Paul Valery.

*

Ciudată e însă situația literaturii și artei față de marele public după acest proces de căutare a unor noi canoane. Deoparte arta s'a aristocratizat, toate revoluțiile artistice de patruzeci de ani au condus la rituri tot mai secrete și mai rafinate. Dealtăparte arta populară coboară către spectacole care degradează sensibilitatea artistică. Plăcerile poporului: cinematograful, teatrul, revista, sportul, ne întorc la panem et circenses. Moda alexandrinismului și cea a jocurilor de circ au fost contemporane: sus o subtilitate ermetică rezervată inițiaților, jos satisfacția instințelor primitiv estetică, amestecate cu cele mai josnice pasiuni. (La circ și la curse, jumătate din public merge pentru pariuri, nu pentru frumusețea spectacolului în sine). Între aceste două extreme, se cascadează abisul. E un ceas primejdios acela în care artistul nu mai e iubit de popor și plătit cu aceeași monedă, îl urăște. Unitatea corpului social e distrusă. Artistul e paria. Își verifică singur inutilitatea și atunci rebel, creiază *impotriva* publicului, în disprețul lui, în scandalizarea lui.

*

„Ce vanitate — spunea Pascal — această pictură, care provoacă admirație prin zugrăvirea unor lucruri al căror original nu-l admirăm“.

E adevărat că două mere, trei nuci, o ceașcă de cafea și o cutie de chibrituri nu înfățișează nimic sublim, în natură, pe șervetul unui colț de masă. Dar prezența lor e îndestulă pentru a prileji un capodoperă. Tradusă pe pânză cu pensulă și culori stoarse din tub, ne relevă misterul din ele, fiindcă artistul le-a adăugat un sentiment. Artă, indiferent de subiect, e pretext și mijloc de comunicativitate între suflete. E vibrația aceluia efluviu impalpabil care se stabilește între creator și mine. Merele au putrezit, ceașca e știrbă, cutia de chibrituri e la gunoi, dar sentimentul ni s'a comunicat pentru totdeauna mie și altora, la mii și mii alții, fie că a fost prin pensula lui Cezanne, Sion ori Pallady. E o îmbogățire a sufletului uman. Un dar pe care Cezanne, Sion ori Pallady, îi fac

copistului dela greşa secţiei a treia de tribunal, care n'ar fi descoperit astfel poezia din cele mai comune elemente cotidiene, şi al cărui suflet se deschide deodată unei simfonii adânci, grave şi până atunci nebănuite. Arta trebuie să ne ajute a ne revela nouă înşine.

Trăim o epocă stranie, în care poetul nu poate ridica ochii fără a se lovi de ceiece se numeşte progresul ştiinţific. Cotidianul industrial îl copleşeşte. Autobuz, tramvai, ascensor; sub paşi şine, pe cer cabluri de sârmă, iar pământul scormonit în adâncuri: aruncat în această frenezie efervescentă, evident că nu poate rămâne insensibil pulsaţiilor de motoare, haosului urban, urletelor de trompă, sirene, clacksoane; împeştriţelei de culori, vitezei enervante, spasmului de contururi mişcătoare.

Există evident un pitoresc, sursă proaspătă şi nesăcătuită de inspiraţie. De ce însă acest delir al poeziei de autobuz, această adorare stupidă a telegrafului pentru că e telegraf şi această idolatrie a electricităţii? Rădem de caşrul care se închină fulgerilor. Cunosc poeţi care se închină T. F. F.

*

Sensul modern al vieţii? Dar mai întâi să descoperim sensul vieţii pur şi simplu. Fiecare epocă a fost modernă, dar poeţii nu s'au exaltat ca barbarii numai la înfăţişările superficiale şi exterioare. Ce-am spune de un poet care ar fi cântat cel dintâi tren cu aburi, telescopul, bicicleta ori ceasornicul Roscopf patent?

Sub aspectele superficiale există un fond stabil şi profund, pe care nu-l schimbă de cât înapreciabil primenelele decorului şi ni-i lasă întregi şi accensibili tütulor, pe Homer Ronsard, pe Shakespeare. Sufletul omenesc este cu o foarte slabă nuanţă acelaş, pe ţărmlu Tibrului latin ca şi în sleepingcarul unui expres, rapid şi luxos, cântat de Morand ori Cocteau. Nu există răsturnare în artă, ci numai oscilaţiile unui pendul în căutarea sincerităţii läuntrice acordate cu mediul exterior. Forma, expresivitatea, îşi caută ritmul timpului şi ritmul acesta are mişcări de pendul, fiindcă fiecare înaintare conţine în ea mişcarea de întoarcere. Curentele în artă au fost întotdeauna o reacţie împotriva unei forme stabilite; dar reacţia împotriva aceste forme noi când şi-a stabilit canoanele e iarăşi întoarcerea la forma de expresivitate de eri uzurpată. Cu o îmbogăţire de experienţă în plus, fără îndoială.

*

Romantismul a fost elcovenţă, oratorie, răsvrătire împotriva cartesianismului rimat de Boileau, fiindcă Arta lui poetică nu era decât Discursul asupra metodei, versificat; pe urmă parnasienii au înfăţişat reacţia împotriva romantismului, adică întoarcerea la raţionalism; simbolismul e din nou reacţia în contra aceluiaşi raţionalism, adică iarăşi întoarcerea la romantism, cu adaos de lirism, sugestie şi interioritate. Iar curentele de astăzi înfăţişează ultimele reacţii împotriva moştenirii simboliste. Orice curent nou cu reţetă nouă, îşi caută filiaţie într'o tradiţie veche. De fapt totul a mai fost.

Toţi contemporanii trăesc într'o temperatură morală, cum o numeşte Taine. O direcţie într'o ramură se verifică în celelalte; orice manifestaţie e în corelaţie cu celelalte achiziţii ale epocii. Simbolismul francez coincide cu interpretarea metafizică a lui Bergson, cu metoda inducţiei a lui Poincaré, cu teoriile lui Houssay în ştiinţele naturale. Există o influenţă reciprocă, chiar când se manifestă prin reacţie, căci şi reacţia e o influenţă.

Cearcă să explicăm astfel fizionomia epocii, cu toate aspectele ei contradictorii. Confuzia artei de după războiu e confuzia noastră morală, căutarea de noi înşine, di-buirea într'un labirint unde toate luminile de eri s'au stins.

Insă ce e valabil pentru generaţia deasupra căreia apasă şapte tradiţii de la Villon până astăzi, să fie valabil oare tot în aceeaş măsură şi pentru poetul, futuristo-constructivist, fiul lui nenea Tache arhivarul ori al lui Badea Ion, din cătunul Valea cu râpi?

Te-a obosit atmosfera natală, şi cauţi originalitatea, unde? — la contemporanii de peste graniţă, cu care te simţi în aceeaşi temperatură morală. Observă însă, că până să împământeneşti tu, aci, formula lor; ei au schimbat-o la dânşii acasă. Din exces de modernism eşti cu un anotimp în urmă. Temperatură morală, nu înseamnă să te pui tu în pat când Cocteau are febră.

*

Acest copac din asfalt, e chinuit, strâmb, lipsit de simplitate, stă fals aci — agonia lui n'are patetism, provoacă milă lipsită de generozitate, ca pentru cerşitorul bubos; arunci banul dar întorci capul să nu vezi pustulele.

Nu era făcut pentru aceasta. Pentru ziduri, asfalt, coji, fum și praf de măturoaie. S'a adaptat cum a putut. Pierzându-și caracterul vegetal, splendoarea nativă. E impersonal, e tot ce vrei: mineral, fier, tînchea — e chiar și copac, după ploaia care înviorază frunzele și i-le freamătă nostalgic, reminiscență din altă viață, instinct inutil transmis din germenul seminței. Ai observat că unii înfloresc? Floarea e semînța viitoare, „generația lui de mâine“ — cum s'ar rosti la un banchet de inaugurare de școală. La ce folos înflorește, pentru seminți căzute în asfalt, măturate cu gunoiul? Generozitate a principiului vital, risipită steril.

Compară-l cu poetul cutare, cu pictorul cutare. Interpretează prin el, epera lor, deci sufletul lor. Născuți pentru altceva și captivi aci; strâmbați, alterați, chirciți, falsificați.

Vezi că nu e nici un motiv de indignare, de nedumerire, de alarmă. Pădurea e dincolo. Peste barieră. Firească, întregă, vie, înprospătată în fiecare anotimp, deci nouă în fiecare anotimp, ca viața.

Nu judeca pădurea după acest copac spasmodic de aci. Și nici nu fi măcar cu dânsul crud. Este și el, un strâmb erou de dramă biologică. Unii vor spune de dramă morală.

Dar aceasta este prea trist grotescă poveste.

Cit: Tancred de Visan, Gourmont, R. de Souza, Albert Mockel.

L O T

DE

LUCIAN BLAGA

AM văzut fapte multe și grele
spurcând lumina și vântul,
datini neînțelese și jocuri de foc prin cetate.
Goi, în lacuri verzi ca rugina de-aramă,
am văzut oameni sărutând lebede argintate.
Am văzut cu spaimă în fața porții
dansatoare săltându-și zăpezile
pentru voievozi cu unghii mari —
și-am văzut preoți în inuri îmbătându-și cerșitorii
cu vinul cu care-au fost spălați morții.

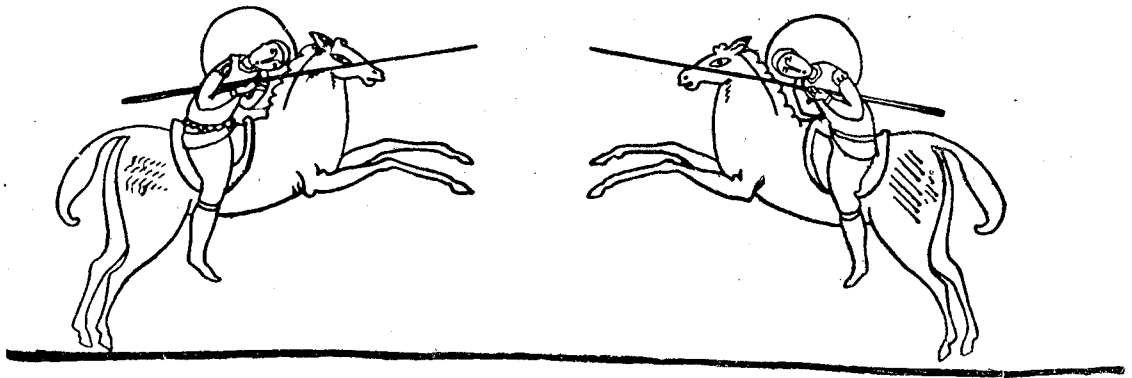
Am văzut femei arzându-și sămânța în flăcări,
rostul lor asvârlit între două eternități ca o batjocură,
sânii lor fructe coapte fără de lapte,
răsuflarea lor omorând albine și ierburi.

Am văzut oaspeți străvezii pe țărnul sângelui:
copii cari vor să se nască și nu sunt primiți,
(dacă ți-astupi urechile
auzi prin sfere amara lor sete,
murmurul surd la ferestrele lumii
și cântecul lor de ușurare
când găsesc intrare
în pomi, în câni și în paseri).
Am auzit cuvinte multe și grele
spurcând lumina și vântul.

Ah, fii ai cetăților, voi credeți
că nimenea niciodată n'a văzut soarele
și că lumina curată e numai poveste.
Intrebările voastre tulbură adâncimile,
cu pietre răniți ochii fără răspuns ai fântânilor
și din tăcerile lor nu ghiciți sfârșitul fără de veste.
Ah, fii ai cetăților, în orișice faptă
voi tăgăduiți pământului obârșia cerească.
Ingerii sosiți cu prescuri nu i-ați ospătat,
aripile lor de praful nu le-ați șters,
ci i-ați certat — din sânge smulgându-le penele,
și împodobiți cu ele jucați, jucați
în preajma galbenă a vișeilor blestemați.

Șapte zile nu vor trece, șapte zile nu vor trece.
Vai mie că trebuie s'aștept.
Mi s'or cufunda în mare
turmele de oi și cărbunii de vatră.
Mi-aud câinii din fundul de mare cum latră.
Vai mie Doamne că trebuie să tac
când mă despoi.
Femeea mea se va face stâlp de sare
privind înapoi.

A. E. HOUSMAN

DIN ENGLEZEȘTE

DE

DRAGOȘ PROTOPOPESCU

FIUL DULGHERULUI

„CĂRUȚA și-a oprit călăul
Tovarăși dragi aci ne-om despărți;
Trăiți nainte voi, eu oi muri
Rămâneți voi cu bine, eu — cu răul.

„La tata acasă de-aș fi stat
— Pe veci acelaș ucenic —
Cu tesla-ar fi făcut de mic
Din mine cel mai bun băiat.

„Aș da acuma la rîndea
Spânzurătoarea altui ins,
Nu să mă legăn pe a mea
Pentru că răul l-am învins.

Acum m'atârnă iată, mut,
Sub mine lumea ca să treacă,
Cu pumni și-ocări să mă petreacă
— Din rău mai rău s'ar fi putut?

De-un lemn eu spânzur în unire
Cu doi flăcăi care-au furat,
O soarta ne-a împreunat
Deși în unu-a fost iubire.

Tovarăși, ori și ce ați face
Cătați-vă de drum, priviți
La mine dar mă ocoliți
Și lumea o lăsați în pace.

Fugiți de gândul nătărău
Muriți în chip mai omenesc
Cu bine deci, eu mă sfârșesc
Și o sfârșesc, vedeți, cam rău...

FLOAREA PĂCATULUI

TRECEAM cu gândul plin de mine
Prelung pe căi sufla 'noptarea
Și spulbera pe măguri floarea
Păcatelor haine.

Pe cei ce și-au făcut de-a bună
I 'ngroapă lumea la răspante.
Acolo-un fel de mătrăgună
Văzduhul prinde să'l descânte.

Am smuls-o noaptea, fără pic
De soare'n ea, în zori albastră
Era și se 'nșigea voinic
La pieptu-mi ca într'o fereastră:

O floare bună ca un semn
Și ca un leac sosind în mine
Dintr'un păcat cu vechi îndemn
Din cine știe cine.

Țărână moartă ospitalieră
Cu mine bună într'atât,
Cum să-ți întorc un dar decât
Păstrându-ți floarea la butonieră?

FEMEIA DE CIOCOLATĂ

DE

GIB. I. MIHĂESCU

- SFÂRȘIT -

UN timp lung, sfâșietor de fierăstoaică, îl primi cu veselă surpriză, ca pe un prieten nemaivăzut de vreme multă. Negrișor îl ascultă cu adâncă luare aminte și i se păru că stridența aceasta metalică se descompune dintr'o înfinitate de sunete orbitor de strălucitoare, ca un tăciune lovit în jocuri de scântei.

— Mă crezi domnișoară Eleonora, că dacă mai trăia el, nu mai trăiam eu...

Negrișor sări ca ars dela fereastră. Cine vorbișe? El privi speriat la cei doi, dar aceia cuvântau duși în lumea povestirilor lor. Ei nu mai existau aici, căci ochii lor deveniseră extraordinar de mari și ei se concentraseră în întregime în ochii aceia. Ei se dăduseră atât de mult unul ascultării celuilalt, că par'că erau înlanțuiți în cea mai împudică îmbrățișare, iar Negrișor întoarse capul scârbit...

— Spune drept Negrișor, te-ai fi aruncat?

Cine, cine îi șoptea neconținut aceiași grozăvie? Negrișor văzu dinainte-i pe-un alt Negrișor stând în spațiu, picior peste picior deasupra prăpastiei și întrebându-l calm:

— Spune drept Negrișor, te-ai fi aruncat?

Apoi Negrișorul visiune, păstrându-și poziția comodă se lăsă jos spre fundul abisului și dispăru în urletul mașinei care încetă pentru un moment zarva ce făcea, ca să se audă căderea câtorva lemne aruncate în grămadă, răsunând sonor par'că măciuci de cioban, sfărâmându-se de pavaj.

Iată căscătura zidurilor, crescute par'că din asfalt, deslușindu-se sub el; iată în spate strigoiul înviat, trăind; iată rânjetul învărtitor al ferestroyaicei chemându-l! Oare ea l-a crezut atunci? Oare zâmbește acum?.. Doamne, dar el nu va mai îndrăzni să se lase nici până la distanța aceea de câțiva milimetri de cădere!.. Așa de repede s'au potrivit toate, așa de repede... Numai amețea!.. a da amețea!.. Dar unde-i și amețea!.. Totuși numai aceea poate fi singura scăpare.. el se va așeza până la o unghie departe de vârtejul gravitației și pe urmă va fi treaba amețea!

...El încearcă să-și alunece mai mult ceva, jumătatea superioară a trupului în afară, ca atunci, când curajul lui neașteptat îl uluia pe el însuși. Dar acum văzu cu descurajare că-și freacă degeaba pântecul de privaz: poate cine știe, s'a oprit mai sus câțiva milimetri sau poate chiar cu un centimetru întreg. De geaba se înșeală, degeaba își socotește cumpăneala ca pe răbojul țifrat al unui cântar de precupeț. Zădărnice, zădărnice! E atât de departe de prăbușire! Și de amețea! nici vorbă! Și ei rād cu atâta poftă în urma lui! Au priceput poate nehotărârea!

...și dacă rād? — Ea ar trebui să-și închipue că acel care are drept să rādă e el, Negrișor; doar a știut s'o păcălească....

...Și-o amintește limpede, când îi asculta discursul macabru: îl privea lung, neîncrezător, apoi numai decât ochii i s'au înveselit și întreaga ei înfățișare părea a cuiva ce încearcă să-și dea aere serioase ascultând pe un copil. O, ea n'a crezut nimic! Și acum ei rād. Și ea-l vede deasupra abisului și nu-l strigă. O, sufletul ei e cu mult mai negru decât corpul: ce minune de culoare trebuie să aibă sufletul acela, ce reflexe de întunerec, ce jocuri de unde din Styx... așa ca în ochii grei...

...sau poate a și uitat? O asta da.. asta desigur! Ei rād cu totul de altceva acum și el.. Doamne, Doamne, ce-i mai trece prin cap!.. Ea a uitat complet toate fantasmagoriile lui sinistre; iar acum văzându-l la fereastră, îl crede că-și face obiceiul. Ea a uitat, a uitat! Cine știe de ce rād ei acum cu atâta veselie?

...a uitat pentru că a luat totul drept glumă, sau pentru că acum e nepăsătoare, dacă el își va sparge capul de trotuar sau nu? — Nepăsătoare, o femeie care era gata să se dea? Asta nu. Cu siguranță nu! Cu si-gu-ran-ță... Și dacă rād atâta de sgomotos? Și dacă figurile li sunt întoarse spre el, cum le și simte după rās. Pentru că așteaptă ca el să se prăvale? Nu desigur, ei așteaptă numai primul gest al lui; și îndată amândoi îl vor apuca de picioare. Asta este; ea vrea numai să vadă, primul avânt la dānsul, hotărârea, *adevărul*. Modreanu are desigur consemnul; la prima svācnitură, Modreanu îl va și apuca, îl va reține vieții și-l va reține Leonorei.. iar lui însuși își va iscāli exilul, căci această unică svācnire ar fi unica dovadă..

Curajul celui dintāi avânt.. Dar unde-i acela? Unde-i... căci dacă Modreanu se repede cu o secundă mai târziu, cu un sfert de secundă, cu o cât de mică infinitate de timp... Modreanu e prea pervers pentru a nu...

Tiptil, Negrișor aruncă ochii înapoi spre dānsii... îi credea înlāntuiți, pierduți în convorbirea lor, dar îi surprinde urmărindu-l în mișcările lui. Leonora cu figura contractată și fixă, cu ochii luminoși — totuși par'că stāpānind brusc o mișcare a gurei, căci buzele încă îi tremură, deși sunt strānse exagerat. Modreanu îl privește încruntat și vrāșmaș. Iar māna i-a rămas suspendată în aer, cu degetele rășchirate în dreptul frunței, ca acel care vrea să arate convorbitorului că în juru-le se află un nebun.

Negrișor îi surprinde astfel și ochii lui varsă mānii. Și ceilalți nu-i suferă ochii și-i pleacă pe-ai lor în jos. Și Modreanu lasă să i cadă moale, māna învinsă.

A înțāles acum! Pentru ei: el e *nebulul*! Sāritul din minți. Tot ce-a făcut, și tot ce-a spus până acum e sdruncinul unui creier bolnav. Bine, fie! E nebunul! Dar nebunul din esența cea rară! Neînțālesul pentru puterea înțālegerei unui Modreanu! Dar pe care Leonora îl va înțālege acum; îndată și cumplit se va cutremura în fața marei revelațiuni.

Celălalt nici odată, nici odată, nu va îndrăzni să facă marea nebunie!

Sārmanul Modreanu, câtă nestāpānită ură în ochii lui! Cum îl înțālege Negrișor! Cum se înțālege pe el însuși — înțālegāndu-l. Cum se vede la rāndu-i privindu-l la fel de dușmānos. Cum se vede primind cu bucurie condensată în lacrimi vestea morții lui! Cum îl vede, repezindu-se la fereastră și ascultānd înfiorat, tresārind în lacrimi de bucurie, la auzul bufnetului sec, ca un lemn svārlit în grāmadă de mecanicul ferestroyaicei! Iar domnișoara Leonora ștergāndu-i lacrāmile, așa cum prietenii i-au lādat lacrāmile lui atunci... Sārmanul Modreanu, cum l-a privit, când a pātruns încoace, ce privire ascuțită

n'a înfipt în sufletele lor! Cu ce ochi de groază n'a învăluit șoldurile și sânii Leonorei, abia ascunse de unica ei pudoare, capotul cu inscripții.

Negrișor îl privește cu sinceră compătimire; cu nemărginită iertare pe femeia de ciocolată. Cum? Asta a fost singura dorință a vieții lui? Cum, el n'a putut să fie agitat de alte visuri, de alte idealuri? Negrișor își deapănă în minte toată viața. Și nu vede decât femei de diferite culori și mărimi, înșirate pe-o ață, ca niște păpuși de zahăr. Incolo pustiu! Și totul se înecă în fumul greu al unui laborator de cofetărie. În ceața tot mai groasă i se pare că forfotesc turci murdari, cu picioarele desculțe, noduroase, nespălați de săptămâni, triviali, frământând coca dulciurilor grețoase. Un dispreț nemărginit i se desemnează pe buze; atâta nehotărâre, atâtea lașități, atâta sbucium să treci pragul halvițării acesteia, să ieși afară în aerul liber, curat!

Ei țin ochii plecați și nu îndrăznesc să-i ridice la dânsul. Negrișor își ia rămas bun dela ea, odihnindu-și puțin ochii, înainte de plecarea în negura definitivă, în nuanța închisă a pielei catifelate. Ce isvor de noapte, în pielea asta, care desigur radiază amurgul începător ce-i înconjoară, radiază noaptea ce va să vie, radiază noaptea eternă în care va intra el, nesăturatul... O sărută în gând pe pleoapele lăsate și pe punctul acela de sbucium din gât. Se mai oprește puțin și asupra lui Modreanu. El stă cu ochii încă plecați ca un vinovat. Ii vine să-l mângâie și să-l îmbărbăteze. Se poate găsi vre-o vină copilului care vrea să mănânce singur dulciul preferat?

Pe când acolo în fund este duritatea trotuarului; pârâitul aspru de oase, deșteptarea din beția asta de zahăr topit. E viața, adevărată viața de o clipă, dar adevărată.. căci însângerat el va trăi în ochii ei, poate numai o singură clipă, dar va trăi, o va poseda o clipă, îi va poseda sufletul care pentru celălalt va rămâne o taină în turnul de ciocolată. O va poseda el, însângeratul. O va avea întreagă, până'n ultima moleculă răvășită. O clipă, clipa pârâitului oaselor: sinteza tuturor plăcerilor.

Ochii lui au pornit acum înainte în fundul prăpăstiei. Căruța ferestrioacei așteaptă, s'a potolit. Ceilalți doi așteaptă tăcuți, potoliți. Inima ei trebuie să ticăe... un milimetru, doi... Ce tăcere, tot orașul tace și așteaptă,.. încă un milimetru.. și încă unul... cerul par'că s'a lăsat în jos, jos de tot... ce frumos, ce dumnezeesc moment... cum i se umplu nările de viață, cum i se umple sufletul de viață, ca de instinct sexual... acolo, în fund ea... încă un milimetru.. a... acum acul balanței este la mijloc... Iși lasă mâinile și capul în jos... nici o mișcare... ce beție... par'că i se urcă sângele la cap... sau nu, cade... sau nu... e alcool... e beat... amețea... clipa....

Momentele acelea îi vin în minte lui Negrișor cu spaimă și admirație. A isbit în trăiască într'adevăr, cea ce obișnuia să trăiască atât de des în închipuire. A alunecat peste privaz și deodată s'a oprit. Și nu cu un milimetru, doi, sau mai mulți, dincolo de punctul de cumpănă al corpului. Dinpotrivă: cu un decimetru, doi sau mai mulți. Privazul îi apăsa și-i zdrobea genunchii cu toate că privazul era dedesupt; mijlocul se rupsesse și capul și trupul, cu brațele moi atârnav în jos ca la un Crist despironit.

Precis nu-și aduce nici el aminte, cum a fost; căci era complet stăpânit de amețea și urechile îi văjiiu. Totuși a simțit când a fost brusc oprit din cădere și atunci s'a deșteptat. Un picior i-era strâns într'un nod țepăn, iar de celălalt trăgea țepăn cineva.

Când s'a pomenit înapoi, înăuntru, după ce camera s'a învărtit în juru-i de patru ori într'o parte și de trei ori în cealaltă parte, s'a desmeticit deabinelea. Glesna dreaptă i-era sugrumata de firetul draperiei roșu și gros, cât o frânghie. Nodul era făcut meșteșugit ca pentru unul care vrea să se spânzure; cum se întinde puțin firetul, cum se strângea lațul. De celălalt picior îl trăsese răsunătoare Modreanu și Leonora, care se tăvăleau de râs în jurul lui. Legat încă de picior ca un întemnițat de ghiulea, Negrișor îi privea crunt. S'ar fi așteptat la ceva mai mult din partea lor: cel puțin respectul cuvenit unui om care înfruntase moartea. Dar Modreanu se prăpădea de râs; Negrișor îl înțelese: el vrea să bagatelizeze un gest atât de mare, pe care n'ar fi fost niciodată în stare să-l facă și cu care vai! cine știe dacă și el, Negrișor se va mai întâlni. Leonora, râdea și ea desigur; dar mai mult asmuțită de râsul lui Modreanu. Ochii ei lacrimoși rădeau chiar mai mult decât elipsa perfectă și nestatornică a celor două șiraguri de dinți: dar în profunzimea pupilelor, Negrișor ceti o spaimă mută, care-l încântă peste seamă. Abia acum văzu și pieptul bombat cum i se sbătea fricos, și-i fu teamă ca'n sbaterea aceasta

să nu rupă minunata piele catifelată. Sâni pe care-i sărutase cu două ceasuri mai înainte! Sbuiciumul acesta l-au fi făcut să sară în sus de bucurie, să sărute pe Modreanu care-l legase de-un picior și-l apucase de celălalt, să sărute pe Leonora care, în fundul pupilelor ei, i se da însfârșit mută de spaimă, mută de admirație în fața forței de necrezut. Însă solemnitatea momentului trebuia restabilită. Negrișor începu să privească prin cameră, clipicind din ochi și eși, fără a emite decât sunete guturale, șovăind și împleticindu-se ca un om beat.

În urma lui răsună până departe pe scară râsul nemaipomenit de vesel al lui Modreanu. Negrișor coborî repede treptele, fugind de el ca de o fantomă. Răse totuși în gând, amintindu-și nodul firetului, pe care Modreanu, crezând că-l leagă în jurul piciorului lui Negrișor și-l legase în jurul propriului său gât. — El nu e făcut să înțeleagă toate acestea, cu toată inteligența lui de suprafață!

Când talpa se lăsă de pe ultima treaptă pe asfaltul dur pe care trebuia să se afle sdrobot, Negrișor se cutremură:

— De ce m'au lăsat ei să cobor singur, fără să le fie teamă că mă arunc peste rampa scării?

Cineva îl strigă: Modreanu. Cei doi apăruseră în cadrul ferestrei și-l urmăreau cu hoțotele lor, prin vagile cercuri tremurătoare de lumină din jurul felinarelor, care se aprindeau. Negrișor nu întoarse capul. Căci ochii i-erau furați de scheletul ferestroyacei, părăsit în negura care se lăsa pale, pale, ca întunecate duhuri de păsări. Era o biată căruță ca ori care altele, cărpită și hodorogită. Ceva jalnic care se desprindea din mogâldeța ei. După cum jalnic își muta acum picioarele Negrișor spre casa îndepărtată. Căci se lămurise:

Nemernicul o va convinge că eu am simțit. Sau chiar cine știe, că am descoperit și nodul firetului în jurul piciorului, când am întors capul. O... Modreanu.

Negrișor a primit cu ură și desgust anunțul de nuntă — și nu s'a dus. Cei doi au pornit apoi într'o scurtă călătorie, dar nici la înapoierea lor nu s'a grăbit să-i vadă. Leonora l'a chemat de mai multe ori cu bilețelele ei colorate, tăiate de liniile bizare ale scrisului lungueț. El le-a cetit cu ură, dar nici odată n'a răspuns. Căci în toate era politeță și banalitate. Și glumă. Numai glumă. Dar nici cea mai mică aluzie la grozava îndrăzneală, la strivitoarea ei înfrângere. Modreanu deci isbândise. Caraghioslăcul lui a fost mai tare. Și-a îmbibat cu această stupidă clownerie tragicul momentului aceluia, pe care numai el, Negrișor, singur pe lumea asta, îl revede atât de frumos, atât de înalt, atât de uimitor! Și lacrimi după lacrimi izvorăsc din negrul ochilor mari.

Dar veninul teribilului nenoroc, a crescut pe încetul atât de mare, că în ultima vreme se simte neputincios să-l mai strângă în suflet.

Atât de aproape îi vine necurmat în minte, penultimul minut și ultimul, alunecarea, visiunea aceia clară, bunăitatea, extasul, amețeala; că i se pare o mână grosolană de hoț aceia care s'a întins, să-i răpească frumusețea temutei fapte și să lase în locu-i meschinăria unei isprăvi de circ. Căci Doamne, aici sta grozăvia: un lucru atât de prețios, pierdut, furat, se va mai găsi el cândva?... vreodată?..

Și gândului acestuia care-l sfâșia, Negrișor nu mai fu în stare să-i reziste.

Porni la Leonora. Ea va trebui să plătească pentru celălalt; ea va trebui să înțeleagă adevărul. Va trebui! Dar cum, cum va pătrunde adevărul în capul mic de ciocolată?

În lipsa bărbatului ei, plecat într'una din călătoriile ocupațiunei lui rătăcitoare, Leonora l'a primit cu mare avânt de bucurie, l-a muștrat amarnic pentru surghiunul lui prostesc și l-a muștrat și mai amarnic pentru spaima ce a făcut-o să tragă.

— Spune drept, așa e că ai glumit?

Creerii lui Negrișor au început să fiarbă.

— Așa e că ai văzut firetul în jurul gesnei?... Or cum tot e o îndrăzneală.. o grozavă îndrăzneală!..

— Aah!.. Negrișor a scos un răget de fiară rănită. Și n'a putut să bolborosească decât două silabe de troglodit.

Ea l-a privit zâmbind și l-a mângâiat cu blândețe pe păr.

— Te cred! i-a spus.

— Nu-i adevărat! a strigat el atunci din nou, lovind cu pumnul în masă... Nu crezi nimic...

Și lacrimile obidei și desnădejdei au dat iarăși busna, acoperind de bunătatea obișnuită, mânia subită și nefirească a ochilor.

— Eu nu vreau mila nimănui... eu vreau adevărul!

Femeia de ciocolată a isbucnit atunci iarăși în râsul ei nestăpănit, atât de nestăpănit că de data asta pale de întunec și lumină s'au gonit brusc pe tonul de-un contrast așa de demonic cu strania bucurie.

Negrișor simțea cum imensul edificiu se clatină; aștepta să-și recapete cumpănirea pentru a sări din locu-i, a sparge ușa, a năvăli afară, a sări treptele câte șase,....

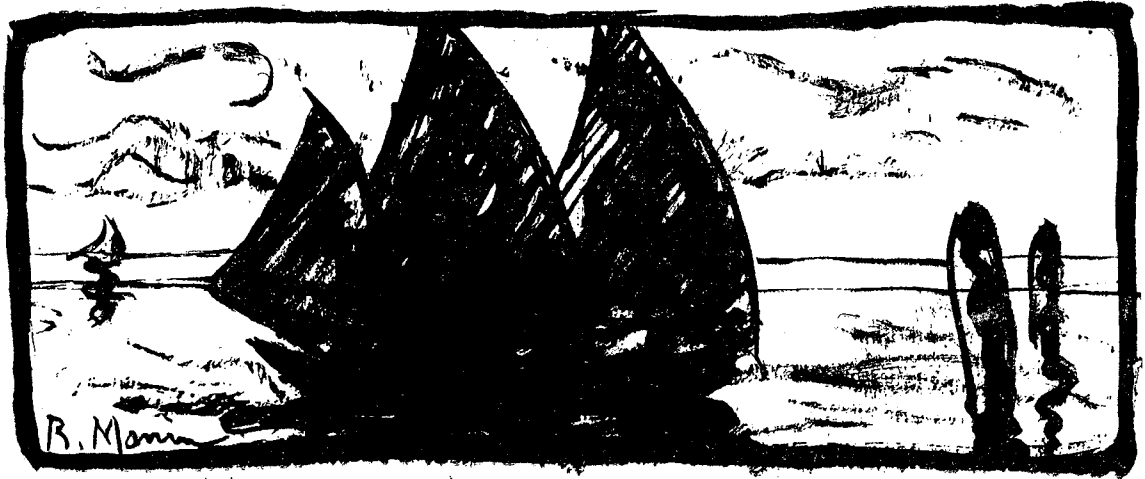
Dar statuia de ciocolată încă sguduită de râsul fără răgaz, îl înlănțui cu brațele pe după gât și i se strecură cu mișcări de șarpe pe genunchi...

— Altă dată să nu mai faci glume copilărești!. S'ar putea întâmpla să se întoarcă în serios.

Și înainte ca să clipească, buzele ei se strânseseră într'ale lui, ca două puișoare de întraripata lor mamă; iar ochii îi fugiră departe.

.... La celălalt desigur, gândi Negrișor — și o înălță cu lăcomie la pieptu-i și mușcă lacom dintr'ansa, ca un copil dintr'un dar de ciocolată.

IN NOAPTE

DE

V. CIOCĂLTEU

Cu sâni veștezi lângă cruce
Iși lasă prada necrofilul,
În trup miros din trupu'i duce,
Scufundă 'n candelă fițilul
Iubita și lasă lângă cruce
Și pierе 'n noapte necrofilul.

CA un burete ne absoarbe huma!...
În casele de bulgări mulți încap;
Cădea-va pururi pe orașe bruma
Dar tot vulcanul vieței de acuma
Va zace'n gropi cu hârci în loc de cap.

Țărână, tu, cu firele de praț
Înprăștiate din belșug în aer,
Din ziduri cazi desprinsă de zugraț
Te-așezi grămezi pe cărțile în vraț,
Dar viața 'n vânt te spulberă din caer,

Tu, firul ei nu poți să'l întrerupi:
Vânjos și-a 'nșipt în tine rădăcina
Și'n grunjuri chiar de-ar fi să te surupi
Izvoarele tu n'o să i le-astupi,
Vor curge'n veci ca apa și lumina.

Acelaș soare și va plimba pe cer
Topitu'i disc aprins, aceeași lună,
Cu ochii mici de stele care pier
În nopțile'i de veghe și mister
Pe cort de azur un talger o să pună,

Aceiași munți în zareși vor propti
Semeți, grămada lor de roci și peșteri,
Aceleași fălci din colți vor clămpăni,
Ci numai noi sub lespezi vom dormi
Având tovarăși vii doar viermii meșteri.

* * *

Pământul zboară 'n întunec
Și sforăe prin mii de guri,
Pe drumu'i fără cotituri
Iși toarce visul lui chimeric
Necunoscut în întuneric.

Electric, ori cu lumânări
Orașele clipesc din geamuri
Și licurici se-anină 'n ramuri,
Lucește fosfor pe cărări
In licăriri de lumânări.

Cu fâlfăiri de aripi moarte
Fug liliecii 'nspăimântați,
Iar chiparoșii stau plecați,
Se 'nclină crucile 'ntr'o parte
Cu brațe putrede și moarte.

Din copca zidului de piatră
Greoaie lespezi se desprind,
Scheletele 'n sicriu se'ntind
Iși lasă cărnurile 'n vatră
Și ies din casele de piatră

Și roagă noaptea ce se duce
S'aducă ziua în mormânt,
Cu tivgi pătate de pământ
Se-așează triste lângă cruce
Și albe 'n noaptea ce se duce...

C R O N I C I

IDEI, OAMENI & FAPTE

A. E. HOUSMAN

DE Alfred Edward Housman (n. 1859) Voltaire ar fi spus ca despre Shakespeare, că e un barbar beat. Cine ar ghici într'adevăr într'ânsul pe «savantul desăvârșit» profesor de Literatura latină la University College din Londra?

Prin poeziile sale, care abia dacă trec dincolo de patru strofe, un ciocan pare că lovește într'una într'o nicovală de lemn. De multe ori lemnul a servit unei spânzurători și ceiace lovește în el e un mort care se bălăbănește.

Moartea într'adevăr, prin spânzurătoare sau sinucidere, moartea prin accident e leitmotivul unei poezii aproape monomane. Am zice, traducând în valori românești, un fel de lirism bacovian, de o melancolie însă omeneste sănătoasă și potențat cu vigoarea animală—la nu știu a câtea putere—a lui Arghezi!...

În ultima decadă a veacului trecut, școala estetică a lui Walter Pater și Wilde cu W. B. Yeast, Arthur Symons, Lionel Johnson, Russell, Davidson dela Rhymers' Club se căsnea spre o formă nouă.

Mai ales spre un nou om. El apărea pentru moment în persoana vreunui Irlandez ca Stephen Phillips, de o faimă caducă sau în gloria înceată a sub lunarului Yeast. Estetismul cel nou trebuia însă, pe lângă un suflet anti-victorian, dușman de moarte al convenționalului și prosaismului moral să-și arate făptura pământeană, un trup făcut din altceva decât ochii în vid și extazul unui bine cunoscut punt ventral.

A sărit atunci, departe de Irlandezii harfeți, din glia districtului care îi poartă numele: *Shropshire Lad* (Flăcăul din Shropshire)—1869, un volumel de vreo 100 de poezioare, cât un calendar de buzunar cu flăcăiandri și surăte, ibovnice, recruți și dezertori, și cu o spuză de nume proprii de care poetul făcea caz ca și bardul din edele eroice de altădată și care nu erau de astădată decât. Bredon, Ludlow, Severn, Shrewsbury, Rose Harland, Fred, Wrekin, Wenlock Edge, Teme, Clun, Maurice, Terence, nume de cătune, răuri și țărani. Venea vorba în ele câteodată și de Isus dar ca și inițialele ideei, inițiala sfântă cobora și devenea litera de rând a

vreunui biet ucenic din sat fiu de tezlar, așa precum Cain și Abel deveneau din nou plugari.

În schimb moartea grămădea nori de apocalips peste frumosul district din marginea țării Galilor și tragedia vieții plutea pe aripa frântă a baladei scandinave.

Focuri care au încins dealuri pe malul Severnului, tineri de țară care se despart, tineri care își implântă cuțitul unu ntr'altul, ciobani care dela turma păzită 'n clar de lună se clatină acuma în ștreang, un înecat, o mireasă care se duce la biserică singură «în sunetul unui singur clopot cu bocet și fără să-și aștepte mirele» strigoii ce-și caută odihnă, sau simpli voinici «omorându-și din prag trădătorul oaspe, sufletul ce n'ar fi trebuit să nască», toată drama câmpenească trăia într'un vers adânc și câmpătat, liber, scurt și cald ca o respira-re din rărunchi.

Barbar, poetul adulmecă sânge și obsedat de un pumnal și un piept vânjos, ca în hall-ul unei căpetenii de hoarde piratice, lira lui susură o apologie a crimei.

Era desigur sufletul primar dintr'un astfel de lirism condensat, ceiace căutau fără să găsească esteții dela Rhymers' Club.

Așa se face că 1896, anul *Flăcăului din Shropshire* e, mai mult decât al lor, anul de naștere al poeziei engleze de azi.

N'a fost liric englez modern care să-și fi înrăurit mai mult contemporanii O sută de cântece, ca un mănunchi de sulcină, a fost de ajuns să umple un salon întreg și până azi mireasma lui stăruie la trupeși poeți, nu alții decât: W. Davies, John Dvinkwatir, Edward Shanks, Freeman, Bullen...

Caracteristic pentru această vigoare e că dela 1896 poetul n'a mai dat nimic. Fratele lui Laurence Housman autorul misterului *Bethleem* și al autoarei lui *Werewolf*, Miss Clemence Housman, a lăsat gloria literară mai ales pe seama celui dintâi și cu nesinchisirea unui bard popular, n'a vrut să știe că un vers scăpat parecă din greșeală se multiplică în urmă-i.

Acum trei ani a mai dat, e drept, din acelaș

pirit de distracție un volumior la fel, pe care îl vrea cel din urmă: *Last Poems* (Grant Richards, 1923).

Flăcăii revin în mintea vârstnicului profesor universitar și, printre câteva poezii de război, aceeași moarte care sună din clopotiniță, condamnatului ce va vedea ora 8 și nu ora 9, sau fiului netrebnic sau dezertorului, înveselită cu vreun epitalam pentru logodna cu pământul sau o oprire la poarta ladului.

Această simfonie în negru ne aduce aminte de Hardy. Melancolic, Housman nu e însă un pesimist. Păgân, el rămâne tânăr și vânos ca la vârsta când și-a scris mai toate poemele și o concepție epică, dinamică a vieții nu ideologismul static, îl mișcă printre flăcăii lui, pentru care răul și binele nu e o antiteză filosofică ci unul și același lucru: viața. Că viața aceasta vorbește deapauri mai convingătoare prin gura morței nu e durerea ci o simplă constatare a poetului. Și fatalismul lui devine în loc de postulat, înțelepciune:

*Așa dar fiindcă lumea are încă
Bine de ajuns, dar mai mult rău
Și fiindcă soare, lună, răbdă
Noroc odată, caznă todeauna,
Le-oi lua și eu pe toate ca un înțelept
Și m'oi deda cu răul nu cu binele!*

Aceiași înțelepciune îl face să-și rădă de nemurire, să nu pronunțe niciodată cuvântul umanitate și să scrie: Isus și alți zei cu literă mică...

Ori, versul acestea de sus adesea citat e refrenul întregii poezii a lui Housman. Cu acest refren poetul ajunge la împăcare și mai ales la aceea dispoziție țărănească făcută din șagă și copilăroasă nepăsare, care lipsește la Hardy și face din Housman un sănătos.

Răsul lui nu e rânjet, satira crudă la care trebuie să ajungă autorul *Satirelor de circumstanță* e la dânsul umor.

Să mai adăogăm acea trăire în aerul liber al unui ținut de ferme și lăptării, plimbare în capul și cu pieptul gol sub un cer de eglogă și înțelegem de ce flăcăul din Shropshire ajunge la *idila tragică*.

El a mișcat-o, pe un petec câmpenesc, din acelaș energetism al vieții simple și instinct al dramei sumare cu care cântărețul scandinav își plimba eroii lui pe mare. Era vânt acolo și val sărat. Sânt nori aici care fac soarele mai înfricoșător. Dar și într-o parte și în alta: patima bravă.

Forma se cerea aceeași. Primar, Housman e un autor de baladă, rotundă, desăvârșită, curgătoare de melodie și putere, singulară apoi și monotonă ca o stâncă ce se luminează nou numai cu valul care o izbește.

E desigur acest vitalism ceiace a convins la Housman și a arătat într'ânsul, unor poeți ai ideei și «sufletului» cu orice preț, pe scaldul vieții delatără:

DRAGOȘ PROTOPOESCU

LITERATURA POPULARĂ ISVOR DE INALTĂ LITERATURĂ

ÎN fruntea numărului dela 15 Aprilie, d. N. Iorga tipărește în «*Mercure de France*» un studiu asupra literaturii populare ca izvor al literaturii culte. E vorba bine înțeles în toată măsura, de raportul între literatura noastră populară și literatura noastră cultă. Și e vorba de altă literatură populară, decât acea culeasă de folcloriștii preocupați numai de notațiile expresiilor locale, de sensul cuvintelor și de elementele care se supun ori nu cutărei reguli. «N'aș sfătui niciodată un tânăr scriitor să se adreseze literaturii în proză sau în versuri pe care filologii le înțeleg după pofta lor: dar într-o țară, care a păstrat, de n'ar fi decât în provincie, toată frăgezimea inspirației populare, adică dintr-o țară unde nu bântuie școala primară, acest teribil instrument destructiv al calităților native care deschid inima frumuseții și adevărului, care banalizează omul, care creiază ființi atât de asemănătoare între ele încât totalitatea lor nu mai seamănă cu nimic, într-o țară, unde școala primară n'a îndeplinit această operă pe care o judec dăunătoare aptitudinii de a recunoaște și a reda frumusețea, aș recomanda oricărui tânăr scriitor să se adreseze mai întâi literaturii populare înțeleasă în acest sens».

Literatura această populară, nu e miracolul unei creații poetice eșită din «sufletul național». E o operă creată de un singur om și adoptată de toți. O carte, bună ori rea, odată tipărită își găsește loc într-o bibliotecă, unde își va găsi cândva și curiosul care să-l cerceteze o informație ori un argument, fără nimic de a face cu valoarea estetică a operei, narativă ori poetică. Dar pentru ca o operă nescrisă să se păstreze, trebuie să cuprindă unul din elementele semnificative ale masei care o adoptă, fiindcă în masa populară nu te individualizezi de parti-pris, ca în clasele superioare.

Literatura populară a răsărit dintr'un singur suflet care reprezintă în acelaș timp masa. Trebuie să fie în gustul tuturilor. Și ceilalți nu fac numai să o conserve; o transformă după ritmul general.

Literatura populară este «un produs en marche». Nu e un produs definit, fixat. E dimpotrivă o materie extrem de delicată și fluidă, în transformare dela un individ la altul și dela un moment la altul. Acelaș povestitor nu își va repovesti la fel basmul de eri, fiindcă ceva s'a schimbat în propriul său suflet și acest ceva se răsfrânge și în opera al cărui păzitor și element de transmisie e în aceiaș vreme.

D. Iorga, împotriva opiniei comune admisă la noi acasă, socoate că întâiul povestitor român inspirat din literatura populară — întâiul prin abundență și adâncime — e Ion Slavici. Ion Creangă e deabia în al doilea rând. Pe urmă e subliniat influența literaturii populare asupra lui Eminescu. Amintind originea, probabil dacă, a *doinei*, aseamănă cuvântul cu *daina*, cântecul de durere al Lituaniilor, popor vechiu din preajma Balticeii a cărui limbă foarte vocalizată, trebuie să se asemene mult cu pierdutul grai dac.

În concluzie, d. Iorga enumeră printre scriitorii influențați de literatura populară, pe Coșbuc, inspirat din poezia mai puțin sentimentală, mai puțin delicată, mai energică și mai realistă, a Transilvaniei; pe Iosif care a găsit o notă mai dulce și mai simplă în această poezie și pe Ion Agârbiceanu. «care a scos din viața poporului, tot așa ca din graiul popular, din lumea ideilor, din sentimentele care alcătuiesc poezia populară tot ce putea sluji unei opere de o abundență, de o bogăție și o intimitate puțin obicinuită».

Mihail Sadoveanu nu e amintit nici în treacăt,

nici Hogăș, nici O. Carp. Să nu fi datorat aceștia nimic literaturii populare? Câteva nume, mai multe ori mai puține, nu adaugă nimic la complectă ignoranță a bunilor noștri foști aliați, întrucât privește literatura moldovalahilor. Numele proprii n'au nici o însemnătate câtă vreme nu se fixează în amin-

tire printr'o operă tălmăcită. Dar pentru cei de acasă, lista incompletă a d-lui Iorga, are altă semnificație. E punerea sub herem, a neprietenilor, cărorora nu li se rostește numele. Și o regretăm, nu pentru Mihail Sadoveanu, Hogăș ori O. Carp..

„MAESTRE, BAGI DE SEAMĂ?”

AM asistat la examenele conservatorului și am văzut, și am auzit acolo, mulți tineri plini de talent real și însuflețiți de focul sacru. Prea mulți chiar. Și în ochii lor am zărit îndârjirea drumetului, hotărât să ajungă la capătul drumului cu orice preț. Unde vor intra aceștia? Pe ce scene? Căci scenele Capitalei gem de actori iar numărul teatrelor bucureștene se află tocmai în cumpăna dreaptă cu trebuințele spectatorilor. Ce să ne facem cu atâtea talente, unde să le plasăm?...

Așa se întreba, nu de mult, un autor dramatic cu succes. Ia spectatorii, sincer speriat de această îngrijorătoare problemă. Nu mai putem pridiți talentele. E o pacoște care s'a deslușit la orizont și care crește covârșitor. Ce ne vom face? Ce ne vom face?

Remediul îl indica tot spăimântatul profet: să se pună barieră la ușa conservatorului! Sau tăblie: ocupat! Sau: numerus clausus. Pe cei existenți să-i dea din 3 în 3 afară. Iar examene de intrare să fie tot la cinci, cinci ani; adică până nu iese o serie din școală, să nu intre alta.

Remediul acesta nu era pus în glumă: o ironie la adresa Statului nepăsător în fața dezvoltării artistice îmbucurătoare a românilor. O, nu: autorul exclamațiilor de mai sus era sincer afectat de prăpădul ce se anunță. Și părea întristat de soarta bietelor talente, care nu-și vor găsi întrebuințare.

Nu înclina deloc să creadă, nici măcar să-și închipuie, că și cele cinci teatre din București ar putea fi puțin premenite, ba chiar aerisite, că bătrânii actori cari au drept la odihnă, trebuiesc înlocuiți cu talente care să merite moștenirea gloriei lor, că nu e exclus ca gustul artistic al publicului bucureștean, să crească și deci — în raport cu el — să mai fie nevoie de un al șaselea, sau de un al șaptelea teatru. Nu-și amintea apoi că mai sunt teatre, prin marele oraș ale provinciei și că astfel de teatre se înmulțesc: eri la Brăila, azi la Severin, mâine cine știe unde; că în provincie circulă atrupamente de cabotini certați complect cu cea mai elementară noțiune de artă și cari pervertesc complect gustul public, îl împiedecă să se desvolte, îlucid.

Sigur că astfel de cabotini, întorși în Capitală, vor vorbi cu nemărginit dispreț de provincia im-

becilă care n'a știut să le aprecieze talentele. Dar din cecece ni se vestește că ar cuprinde azi conservatorul între zidurile lui, se va putea recruta oștirea cea adevărată, pentru cucerirea provinciei. Lupta va fi grea poate! Căci prin dărâmurile încă fumegânde lăsate de haimanele artei, cu greu se vor săpa tranșee însă se vor săpa. Și gloria va fi a acelora, nu numai care vor ști să dea dovezi de vitejie, dar a acelora care vor ști să rabde și să reziste. Procesul s'a mai petrecut cu Bucureștiul — și a durat lupta decenii. Și izbânda a venit Provincia e înfinit mai vastă: și cu cât e mai virgină, cu atât faima exploratorului va fi mai mare. Să poftescă deci Columbii și Marco Polii artei românești.

Iar autorul dramatic cu succes răsunător în marile public n'are decât să-și rumege spaima înainte. Căci din jurnalele acelea unde a văzut «atât talent real» că a rămas îngrozit, se pregătește ceva și mai inspăimântător. Se pregătește pregătirea marelui public, care face succesele răsunătoare. Se făurește și se călește gustul și spiritul critic. Se toarnă marele indicator, care va arăta cu brațe impunătoare de metal: «Pe aici e drumul...»

Iar din uriașul furnal, care aruncă spăimântătoare trâmbe de foc în spațiu, pornește tot mai vuitor cortegiul lucrătorilor. E nu numai coloana năvalnică a actorilor, — maestre cu succese estine! — care se apropie și care — recunoaște sincer! — nu te pune atât pe gânduri, căci cu ea n'ai decât înclin, nu și în mănecă! . Dar e coloana tapajoasă a poeților, maestre; e coloana grea și compactă a prozatorilor în armuri de gladiatori; e coloana autorilor dramatici, care la arme noi întrebuințează spirit nou de luptă, maestre, și nu îmbracă pe Sophocle în fracul d-lui Soare, — și mai e coloana sălbatecă a rețiarilor acelora cari invârtesc deasupra capului sinistrele turbinci ale morței și amenință groaznic cu tridentul lui Neptun! E ceata desmățată — cum le spui d-ta creiatorul, la Capșa, cu puțin dispreț în colț de buze — a pamfletarilor, maestre! A celor care critică și dărîmă tot ce nu-i pe temelii solide. Și vor fi mulți și vor avea talent «Real» maestre..

Ce ne facem? Căci iată, avangarda a și apărut la orizont și înaintează.. înaintează..

G. STEGARU.

OMAGIUL LUI JACQUES RIVIÈRE

JACQUES Rivière își zidise înșfârșit un adăpost pentru o lungă ședere. Pentru a-și aduna din risipă fructul meditațiilor. Pentru prieteni.

Se numea „La Nouvelle Revue Française”.

Era adăpostul la care visase, care luase ceva din personalitatea lui, ca acele case ce imprumută pe încetul fizionomia stăpânului. Fiecare ungher: un tablou atârnat într'un cui, o carte pe un colț de masă, oala cu flori și perdeaua dată în lături să lase liberă năvala soarelui — toate mărturisesc un

suflet în permanență prezent. Poartă pecetea surâsului și neliniștilor unui sirgur om. Sunt făcute ca el să se regăsească în ele. În oglinda prinsă în ținte plutește fluid schițarea aceluiaș gest familiar și în ziduri încă, o reminiscență din ecoul aceluiaș glas. Sentiment burghez, dar etern. Instinct de proprietate. Odihnă. Port sigur de refugiu unde să-și coboare ancora, nava băntuită de toate furtunile, rătăcită pe toate oceanele

Și când toate au fost finite, când viața pentru

care ți-ai zidit adăpost putea însfârșit să se desfășure sub o stea mai calmă — până neagră la ușă. Degetul morții chemându-te spre lumea adăpostului veșnic. Casa în care abia începeai să trăiești, impodobită cernit pentru funerarii. Prietenii așteptați pentru viață, pășind în vârful picioarelor să nu-ți turbure solemnitatea morții.

E povestea lui Jacques Rivière.

Și e dureroasă tot atât cât acest număr de pios omagiu, pe care *La Nouvelle Revue Française*, îl închină omului care și-a dat viața, dându-i viață.

E ultima oară când amfitrionul revistei cu scoarțele albe și titlurile negre și roșii, își adună oaspeții în juru-i. De astădată pentru o mută festivitate. Niciodată un om — un om tânăr care a participat loial și fără nici o rezervă, cu tot focul la toate convulsiile unei generații — n'a întâmpinat atât de unanim semn de iubire. E o recompensă posthumă. Moartea firește, rămâne insensibilă lacrimilor, oricât de sincere și nemângăiate, din urmă. Dar este pentru cei rămași, dincolo de durere, o înseninare. Aceea de a se fi regăsit cu toții, mulți și buni, în jurul catafalcului cu flori mortuare: mai mulți și mai buni decât se știau.

Din toate familiile literare: tradiționaliști dela *L'Action Française* și moderniști dela revistele bulevardiere, catolici ca Mauriac ori Gheon și umanitariști ca Duhamel; un Paul Valery și un Marcel Arland, Gide și Cocteau, Boylesve și Drieu La Rochelle; peste cincizeci de scriitori francezi și peste douăzeci de streini, și-au trimis din Svițera și de peste ocean, din Italia și din țările nordice, glasul lor măhnit pentru acest ultim omagiu.

„Și amicii lui, de ceva mai de departe, îl priveau din toate puterile, se priveau între ei, se uneau între ei, nu știu dacă în rugăciune, în speranță ori numai în teroare, dar sentimentul care-l înconjura pe Jacques și îl asista în suferința celor din urmă zile, a fost unul din cele mai puternice pe care le-am văzut schimbându-se între oameni” (Copeau).

Omagiul e pentru om și pentru directorul tipăriturii care înseamnă un moment în viața spirituală a Franței și a Europei.

A împăca susceptibilitățile din toate sufletele ulcerate care mișună în preajma tiparului, a căuta floarea divină și rară în sufletul începătorului care-ți bate sfios ori impertinent în ușă, a descoperi echilibrul și coloana vertebrală a unei generații convulsionate de toate neliniștile, a strânge sub scoarțele unei tipărituri tot ceace exprimă fizionomia unei epoci, când iești abia trecut de treizeci de ani, nu era nici ușor nici nu se putea implini fără durere. Se cerea aproape un miracol. Miracolul acesta l-a săvârșit Jacques Rivière, cu prețul renunțării la propria sa operă, căci sertarului i-au rămas numai proiecte.

Găsim aceste rânduri sub semnătura unui prieten care n'a făcut niciodată literatură: A. Saint-Léger Leger, și care-și muștra camaradul că-și risipește pentru atât numai, viața:

„...O seară de ceață populată de oameni, într'un mare port fluvial al Franței, de mult, l'am văzut înaintând întâia dată:

— Jacques Rivière, e numele tău, ce ai să faci din viața ta de om?... Cred că n'ai să te consacri vieții literare?...

— Trebuie. Vezi bine... Nu e nevoie să mă privești atât de fix...

O seară de ceață populată cu oameni, în celălalt oraș pe care îl iubea și unde avea să moară; l-am revăzut, acum un an:

— Jacques Rivière, ascultă-mă! Gândește la lu-

crurile spuse acum un ceas. Și acum ce-ai să faci din această a doua parte a vieții tale?

În strada frecventată de oameni incomplect încarnați, unde el singur căuta să-și înțepenească pasul, se opri un moment, alături de mine, ca să privească toată această nelămurită ceață. Și-mi era de pe acum dureros să suport, sub privirea mea, această privire de om viu. Am văzut atunci lucrul acela care atârna la capătul brațului drept; o servietă de piele galbenă, cu cureaua, grea de mână, scrisă. Și pe urmă m'a lăsat, și în ceața Parisului l-am văzut îndepărtându-se, împovărat de această hârtie a altora.

Ca și Peguy, alt jertfit altora, ar fi putut spune: Și mie mi-ar plăcea să urzesc nuvele, povestiri romane, dialoguri, poeme ori drame!

Dar se simțea îndatorat să ducă la capăt un destin mai puțin capricios. Nu-și mai aparținea. Niciodată nu s'a mai crezut stăpân pe timpul lui, deslegat de firele care-l legau de contemporani. Exista totuși în acest tânăr subtil și în continuă vibrație, materialul sufletesc din care să urzească o operă, rară, inedită, pură și trainică, așa cum o vestea singurul său roman: *Aimée*. I s'ar fi părut însă o defecțiune să părăsească teancul de manuscrise ale altora, truda obscură de fiecare zi pentru a descifra orientarea unei generații, drumul ei tulbure și întortochiat.

Tovarășul sacrificiului cotidian, Jean Paulhan, secretarul de redacție, schițează câteva proiecte din acelea pe care Rivière nu avea să le realizeze nici odată, el care veghea cu un scrupul dureros de conștiință la realizările altora.

În ultimul an, scria prietenilor: «Am impresia, că intru însfârșit în stăpânirea de mine însumi». Și mai departe: «Un calm încântător se întinde peste toate gândurile mele. În curând Massis nu va mai găsi nici o urmă în mine din neliniștea pe care a stigmatizat-o».

Jacques Rivière, în delirul celor din urmă zile, de câteva ori a rostit prietenilor, ridicându-se pe jumătate în patul de boală: «Posed însfârșit descoperirea pe care o căutam. Sunt salvat! Lumea aceea obscură care trebuie redată prin mijloacele cele mai ordinare.

«Nu viața exterioară, dar principiul, suful... Toate celulele în lucrul lor».

Această descoperire pe care o căuta, pe care o găsisese însfârșit, n'avea să-i mai folosească pentru nimic. A luat-o cu dânsul în lumea fără întoarcere.

Și e astfel una din pierderile ireparabile ale literaturii franceze. Fiindcă Jacques Rivière a fost mai mult decât un creator de artă care nu și-a putut desăvârși opera; era un om. (Sunt atât de puțini scriitori și artiști, oameni!)

Viața lui Rivière, dela primele dibuiri ale conștiinței, până la cei treizeci și nouă de ani, când l-a surprins moartea, a fost o necurmată criză. Sub curajul timid, se ascundea căutarea de sine. «Dascălii mei — spunea — sunt Descartes, Racine, Marivaux, Ingres, adică acei care refuză umbra».

Nu putea suporta umbra lăuntrică, ascunzișurile insondabile din propriul lui suflet; cu tenacitate și aproape cruzime se scormonea în adânc, să alunge fantasmale nehotărâte pe care le purtăm fiecare cu noi, în noi, ignorându-le. Duhuri care ne posedă. Lui Mauriac, îi scria: «Je suis effroyablement autonome!» Nu suporta nici o tutelă spirituală, nici o lege impusă, nici o influență. Crizele religioase, una în 1903, alta după doisprezece ani, înfățișează această căutare interioară — care s'a încheiat cu cele din urmă zile ale vieții, când după ce a plecat

duhovnicul de la patul de moarte, i-a îngăduit să exclame: „Maintenant, je suis sauvé 'miraculeusement! Maintenant, je suis comme Dostoievski!»

E iluminarea care încheie logic, ca o povestire de morală creștină, viața celui care a făcut apologia *sincerității către tine însuși*.

Să recitim articolul care poartă acest titlu. E de-o importanță extremă, fiindcă cuprinde în sămbure toate problemele care-au stăpânit creșterea lui Rivière. Sinceritatea — scria el — nu este „abandonarea ție însuși, o pantă plăcută, accesul complesent facilității interioare, ci un perpetuu efort pentru a creia sufletul așa cum e”. *Așa cum e, nu cum trebuie să fie!* A fi cinstit nu înseamnă a nu avea de cât gânduri care pot fi spuse; dar a fi sincer înseamnă a avea toate gândurile. Omul cinstit nu ignoră nimic din ceia ce cuprinde sufletul său, dar n'a pierdut asupra lui autoritatea legitimă, și face din el, ce vrea.

După zece luni, într'un articol *la Foi*, ne arăta aceasta sinceritate pledând pentru credință: „Supranaturalul, nu-l găsec numai la capătul raționalmentelor mele, dar îl văd, e evident pentru mine; urmăresc cu ochii evenimentele sale tainice... Căci prin imaginație înaintez într'adevăr în adâncimea lucrurilor... Ea mă face să văd imortalitatea sufletului meu. Și Dumnezeu de asemenea, îmi e revelat direct, cade sub simțul imaginației”.

Ce pot cântări obiectele inteligenței, atunci când indoiala ne e înfățișată ca «cea dintâi formă pe care o îmbracă gândirea, cea mai comodă, cea mai leneșă»?

Dar atunci abia apare adevăratul obstacol: „Nu o obiecțiune, nu o nelămurire a rațiunii mele, ci imposibilitatea de a dori să fiu altfel... E pasiunea cunoașterii care mă animă, singura într'adevăr impie. Spiritul de știință, acest suflu fără iubire, acest sfat arzător: învață despre tine tot ce poți ști!” Oscilarea aceasta, străduința dureroasă de a se orienta sub cele două stele polare sub care dibuiesc spiritele contemporane: credința și știința, este toată drama morală a lui Jacques Rivière. Față de ceilalți contemporani, are superioritatea de a fi rămas întotdeauna sincer, sincer față de el, în toate căutările, indoețiile, desamăgirile și elanurile. Atât de sincer, nativ, încât într'o scrisoare veche, din 1906, către Alain Fournier, făcea procesul lui Laforgue — Pierrot Fumiste — fiindcă îl găsea lipsit de sinceritate, inconsecvent cu sine însuși: „Intr'adevăr nu merita atâta oboseală să-ți bați joc o viață întreagă de toate uriciunile comunului și cu deosebire ale femeilor, pentru a te extazia înaintea celei dintâi principese ori împărătese, care-ți dă o cameră cu baldachin, slugi și lenjerie curată. Și pe urmă aceste ieremiade asupra sorții lui și asupra meselor!.. De la oricare altul m'ar fi înduioșat. De la Laforgue nu. Un satiric n'are drept să se plângă”.

Și iată acum, pentru încheiere, de la un mort, aceste două reflecții asupra morții. Sînt din două epoce ale vieții, distanțate cu unsprezece ani. Cea dintâi e într'o scrisoare, de la 1904, când avea 18 ani, către prietenul Andre Waltz, bolnav desnădăjduit:

„Bietule, bietule prieten, nu-ți poți închipui câtă durere îmi faci... Scrisoarea aceea nu pot să cred că ai scris-o în deplina lumină a conștiinței tale, cu tot sângele rece pe care îl efectezi... Cum, fără o rătăcire înspăimântătoare a cugetării, cum poți găsi firesc tot ceia e potrivit vieții? Cum poți să accepți moartea prematură de care te crezi amenințat? Aceasta viață pe care o socoți absurdă farandolă, nu-și are rațiunea ei, fiindcă există?.. Ascultă puțin. Îți spun cel mai adevărat adevăr din

viața mea. Cred cu fermitate că dacă vrei din toate puterile, cu tot curajul, cu toată credința, să nu mori; se poate prelungi aceasta viață precară, care lăsată la ea însuși s'ar abandona somnului din care nu mai este deșteptare... O, te rog, nu părăsi aceasta încredere nici o clipă în viață. Dacă accepți moartea, dacă o aștepți, va veni... Și poți tu să știi, profet, dacă mâine când va fi lângă tine, venită cu pași de umbră și zicându-ți «Ei bine?»; poți să știi dacă nu cumva carnea ta va avea o oribilă revoltă și că nu vei avea un strigăt să sfășie inima?»

Cea de a doua meditație, e extrasă din jurnalul de captivitate în Germania, la 18 Martie 1915:

„Eri seară, făcându-mi rugăciunea lângă baracă, pe un clar de lună minunat — cea dintâi seară caldă a anului; oprindu-mă, în răstimpuri, ascultam încet pinii sub un vânt imperceptibil — încercam să-mi închipui că am să mor, pentru a vedea ce-aș gândi, pentru a vedea unde am ajuns. În unele clipe isbuteam aproape. Și ce simțeam atunci, ei bine! nu sînt mulțumit. Nu e încă aceasta. E încă aceeași panică ce m'a cuprins la 24¹⁾. Nu știu încă să mă înfățișez înaintea morții, să merg într'întâmpinarea ei cu tot ce am. Dacă ar trebui să o îndur în această clipă, de sigur că n'aș muri decât prin forța ei, decât prin fapt, nu prin consimțământ. Imi amintesc cum în acele momente pe care le credeam cele din urmă, la 24, eram diminuat, părăsit de tot ce exista mai bun și mai important în mine; cu decență și decizie.

„Și astăzi dimineață, mergând, gândeam: cât de bun este Dumnezeu că m'a supus acestei cumpene de încercare, că mi-a procurat această repetiție a morții! Dar acum trebuie să o folosesc. Nu e timp de pierdut. Chiar dacă ar fi să trăiesc încă multă vreme. Trebuie să mă pregătesc a muri întreg, cu gândul la toți ai mei la locul lor, cu o lepădare sinceră a tuturor păcatelor. A nu muri în debandadă, a nu mă lăsa surprins pe la spate. Înțeleg acum ce înseamnă aceia „faire une bonne mort” și cât de odihnitor e să te rogi pentru a obține aceasta!.. Ceia ce vreau să isbutesc, nu e o moarte impasibilă, o moarte romană — «impăratul trebuie să moară în picioare» — ci dimpotrivă, o moarte sensibilă, știind tot ce cuprinde în ea, unde sufletul să nu se lase sdrobit de soarta fizică, întocmai ca acel care se pitulează în dosul unei uși. O moarte unde nimic să nu fie uitat.... Toate aceste gânduri nu sînt triste de loc.

«În timp ce le purtam în mine astăzi dimineață, eram în bucuria cea mai liniștită, cea mai odihnită, participam la toată această înăbușită primăvară pe care o simțeam în jurul meu și în toată puterea ei. N'am fost niciodată mai puțin abătut. A muri e întotdeauna teribil. Dar aceasta poate să nu fie oribil, dacă știi să o accepți. Și e cece observam întâia dată. Și e cece mă reconforta straniu».

Iar după această «repetiție», iată cum l-a găsit moartea cea adevărată, cea fără întoarcere, cea pentru care se socotea înfășișit pregătit — și cum o zugrăvește cu o dureroasă frumusețe Marcel Jouhandeau:

„M'am aflat lângă el: căldura celei din urmă suflări rătăcea încă în camera surprinsă că nu-l mai aude respirând. Grupuri de prieteni plângeau, ici și colo, muți. André Lhote, printre lacrimile

¹⁾ 24 August 1914, ziua când Jacques Rivière a fost făcut prizonier, la lupta din Eton. A fost internat la Koenigsbürk, pe urmă încercând să evadeze e prins aproape de frontieră și închis în câmpul de represalii din Hulsberg.

care scandau măhnirea, încerca să fixeze pe hârtie expresia nespūsă. Eu însu-mi, toată noaptea care a urmat, am urmărit această imagine în misterul ei, printre florile invizibile și lumina orbitoare care o locuia, excortată de o multitudine de mâini și de chipuri plecate, tot atât de atente unele și solemne altele, ca în «*înmormântarea contelui de Orgaz*» și cred că am surprins la colțul acestei guri pe care am văzut-o întotdeauna tristă, contractată, care se destinsese, însfârșit eliberată, în-

tr'un surăs mai arzător decât tăcerea. Capul împins îndărăt, pe umăr, într'un gest de extaz, tot trupul redus la proporțiile unei umbre, care, sculate, ar fi mers în vârful picioarelor, întinderea ireală a degetelor translucide mai albe decât albul și ridicate de entusiasm la înălțimea buzelor; trădau nu știu ce elan al privirii resorbite, căreia îi urmărea, fără s'o vezi, dincolo de spațiu și de timp, curba infinită».

i. d.

CĂRȚILE

HORTENZIA Papadat-Bengescu: „*Romanța Provincială*“. Editura „Cultura Națională“...

Dragostea e o idealizare a realității, adică o falsificare a ei: divinizare de o clipă mereu pieritoare și totuși eternă, minciună vinovată și de atâtea ori blagoslovită; cel mai fecund stimulent uman.

Cu rost primordial în destinele lumii și de o esență profund etică, dar amorală în literatură. Toate iubirile sunt îngăduite, singure amorurile literare nu. Și, mai ales, amorurile critice. Mărind ori numai denaturând, ele înșeală indoit. Pe scriitor și pe cetitor. Rău, în aceeași măsură, dăunător amândorura: pe cetitor îl dezorientează iar pe scriitor îl mână, adesea, pe alte căi decât cele normale talentului său; critica are deci, aspra datorie de a-și păstra inima nevătămată de săgețile vicelanului Eros al preferințelor...

*

De curând apărută, „*Romanța Provincială*“ a d-nei H. P.-Bengescu — păstrând aproape aceleași calități și defecte, ca în precedentele volume — aduce iarăși vechea și învrăbita discuție a stilului autoarei.

Făcând scut peste valoarea lui, împotriva nenumăririlor și incriminărilor obștești, d. Lovinescu decretase această bulă critică la adresa „diletantismului“: „La lumina principiului relativității prin raportare la fond, problema stilului d-nei H. P. Bengescu se rezolvă dela sine. Abundența de senzații, dar, mai ales, puterea de incisiune a observației iau la această scriitoare proporțiuni ce-i condiționează și forma. Pletoric prin exces de adjective, supărător prin abuz de neologisme, obscur prin îngrămădirea noțiunilor, pendant prin științism și exuberant prin lirism — stilul d-nei H. P.-B. poate fi lipsit de calitățile obișnuite ale clarității și sobrietății; raportat însă la bogăția fondului și la ritmul sufletesc, e nu numai un stil *necesar* ci și unul *perfect*, prin armonie și echilibru intern“...

Dacă — asupra: „excesului de adjective“, „abuzului de neologisme“, „obscurității“ și „pedantismului“ — cetitorul era de acord cu d. Lovinescu, în ce privește însă *perfectia* unui asemenea stil — chiar prin raportarea lui la bogăția fondului — opiniile se despart pe căi potrivnice, tot în baza unui principiu literar, simplu și elementar: dezordinea conținutului nu implică deloc dezordinea stilului. Dimpotrivă. Oricât de imbelșugat ar fi materialul lăuntric, stilul și anecdota, sunt mijloace de disciplinare. În drumul spre exterior, senzațiile și întregul element sufletesc al scrisului, e triat și ordonat. Nu prelungit stufos și încălțit.

E diferența dintre artă primitivă și arta mare.. Ea implică însă prezența, permanent activă, a unei clare conștiinți artistice: filtru prin care șivoiul „ritmului sufletesc“ — la care se referă d. Lovinescu — se curăță de málul întunecat al obscurității și subiectivismului, împiedicându-l să se realizeze „pletoric“ sau „supărător“.

Altminteri, alcătuirea frazei — deși simțit terminată — se revarsă stufos în afară sub svăcnitoarele apăsări interioare ori se continuă nefiresc în adaosuri care depășește și reduc zările sensului, nimicindu-l câteodată chiar în crâmpiele — cu plătitudini și precizuni de proces verbal — ca acesta: «Pe timpul războiului mondial, după pacea României din 1918 la București, vream să luăm unul din puținele, din rarele vagoane electrice care deserviau toate nevoile orașului, lipsit de orice vehicul. De prisos să spui că aceste vagoane erau în permanență suprîncărcate și că era miraculos cum oamenii, chiar împinși de egoismul intereselor, puteau totuși reuși să rezolve problema unei mase compacte de cinci ori mai mare ca numărul normal de pasageri. Urcatul, scoborătul...» etc., etc...

Altădată, lectorul își scrijăle răbdarea de fragmente — cu avânturi de dizertație didactică — în felul următor: «elasticele aceleia minunate ale mușchilor, de a căror perfecție tot progresul invențiilor umane nu se apropie în cele mai ingenioase fabricații, aceste fibre subțiri, țesute între ele fragil, au la nevoie rezistența oțelului» — ș. a. m. d...

Lipsit, astfel, de zăgazul precis al controlului artistic, materialul fărămă cătușele ponderiei, dobândind fața unei inestetice topografii stilistice. Din aceeași pricină, însă construcția literară se resimte: toate situațiile rămân pe un singur plan.

Izbânda procedurii stendhalian — în a căruil matcă autoarea „*Romanței Provinciale*“ stăruie — stătea tocmai în rânduirea datelor, intime ori exterioare, printr'un lămurit accent dramatic. D-na Bengescu îl reduce la patetic. Dar pateticul intensifică numai aparent: deșfășurare prozodică a scrisului se consumă dela o pagină la alta, moctit..

Ca și în „*Femeia în fața oglinzii*“, noul volum — deși operă de analiză — nu interesează decât redus sufletește. Amănuntul e uneori just, alteori interesant, dar nicodată comunicativ: rigiditatea — aproape agresivă — a scrisului d-nei Bengescu îi strivește par'că miezul între dinții încălești ai cuvintelor frazei.

„*Romanța Provincială*“ ridică la un nivel mai crescut de realizare, schița dela început — care dă chiar titlul cărții — și bucata dela sfârșitul volumului: „*Scafandria*“, poate cea mai reușită prin

fixarea mersului lăuntric dela materialul fapt real la halucinație: de pe înălțimea uneia la cealaltă, bunăvoința citorului va trebui să fac însă un primejdios salt mortal peste o sumă de asperități și corbășuri.

Vina lor se împarte – negreșit egal – între o prea zgomotoasă dragoste literară a d-lui Lovinescu și între lipsa de control artistic a d-nei Bengescu.

EMIL Dorian: „De vorbă cu bălanul meu”. Editura „Cultura Națională”...

Geologul literar de mâine va desluși precis în «literatura războiului» trei strate: unul alcătuit din însemnări pripite de un interes mai mult familiar decât literar, altul în aceeași măsură de preț ca valoarea documentară și valoarea literară, iar al treilea, păstrând războiul numai ca simplă temă, – și va înscri, negreșit, în pergamentele sale constatarea că: aceste trei strate au crescut perfect în ordinea geologică și proporțiile determinate de perspectiva pe care vreme a așezat-o, împăciuitor, între sensibilitatea omenească și nucleul de foc al războiului.

Încleștarea obsesiei roșii a slăbit nesimțit și sufletul și-a redobândit ritmul respirației normale. Fireasca reacțiune – a trecerei de la o extremă la alta – n'a întârziat. Ce fusese prilej de groază a devenit, ca o definitivă dovadă de eliberare a spiritului, aproape motiv de glumă sau ironie: ar fi începutul pe care l-a marcat la noi, cert, în proză „Roșu Galben și Albastru”-l d-lui Minulescu și în poezie – numai ca intenție – volumul d-lui Dorian...

„De vorbă cu bălanul meu”, e conceput ca un «jurnal de campanie», în care preocuparea satirică a poetului, cearcă să acopere realitatea hădă a războiului, într'un sprinten fon de voce bună. Nimic împotrivă. Libertățile creatorului sunt fără capăt, ca drumurile pământului: numai puteri să aibe, să le străbată!

D. Dorian mutilizează însă realitatea și nimiceste complect amănuntul poetic. Cartea întreagă nu cuprinde altceva decât proză aparent versificată uneori cu rimă, alteori cu ritm care schioapătă la fel cu mersul «bălanului». Iată, de pildă, cum încheie poetul o vizită regală într'un spital improvizat:

«Când, după câteva minute, Vodă
Păși 'n spital proaspăt instalat,
O soră da unui țaran cam beat
O doză de bicarbonat de sodă...
Felicită pe toți, iar la plecare,
Tinu o scurtă cuvântare,
Din care îți redau acest final:»
— «Scumpi camarazi, admir cât e de mare
Devotamentul nostru ideal,
Deacea eu închin acest pahar
Pentru Serviciul sanitar»...

Nu facem dinasticism cum nu face d. Dorian artă, dar – oricât de generos în indulgență ar fi lectorul – nu va putea niciodată spune că versuri, ca acestea, aparțin poeziei Ori va trece cu vederea confidențe – de o natură, pare-se intimă – cum sunt acele care precizează legătura dintre poet și ordonanța sa:

«El n'are o cultură generală
În schimb, inteligență foarte vastă
E ca și cum ar fi nevastă!»

S'au altele, cu totul personale:

«De fapt eu sunt un ofițer-catâr»...

Astfel, deși cartea se intitulează „De vorbă cu bălanul meu”, e totuș – de la început până la sfârșit – un monolog: mai mult un fel... «de vorbă cu mine însu-mi», scris pentru mai târziu, când omul va înțelege probabil și glasul celorlalte vietăți...

AL. BADAUȚA

CRONICA LITERARA

ROMANȚIERI ENGLEZI DE ASTĂZI

— JOHN GALSWORTHY —

INTR'UN fel sau altul romanțierii englezi Samuel Butler, Henry James și George Moore au influențat pe scriitorii de mai târziu Romanul dintâi al lui Galsworthy e pătruns de o ironie asemuitoare cu aceea lui Butler, precum vădește însuși titlul: *The Island Pharisees*, — *Fariseii Insulei*.

Dick Shelton, eroul, se logodește cu o fată de neam, ai cărei părinți găsesc nimerit, ca el să nu se mai vadă cu iubita vreo trei luni. până la data nunții. În acest răstimp Shelton vine deadreptul în contact cu viața și este amarnic izbit de societatea bună engleză: în toate manifestările o găsește rânduită în caste de oameni foarte mulțumiți de sine, prinși lăuntru unor convenții, dincolo de cari tot ce se mișcă nu-i privește; nici că se preocupă de partea întunecoasă a vieții, gândirea însăși fiind o strădanie zădarnică ce le strică liniștea com-

fortului. Cu spiritul-i cercetător, de pătrundere satirică, Shelton ajunge mai la urmă s'o rupă și cu logodnica sa, care, în strălucirea ochilor reci, îndepărtați, ascunde păcatele aceleiași societăți.

Vrednic de însemnat e faptul, că acest Dick Shelton aduce în multe privinți cu autorul. S'a născut și el englez de baștină, și-a făcut și el studiile în Oxford, a îmbrățișat și el puțină vreme avocatura, a călătorit și el îndelung prin Egipt, Canada, Rusia, Austria. Deasemeni și în latura sufletească Galsworthy păstrează aceiași rezervă caracteristică, dusă oarecum până la nepăsare – o nepăsare de sineși, dar nu de alții, având o milă nesfârșită pentru desmoșteniți și o pornire de răzvrătire, care se revarsă deadreptul, și de aceea mai puțin artistic, în paginile lui *Island Pharisees*. Predomină aci tendința, anume convorbiri și si-

tuații par inadins ticluite, spre a prilejui satira. În acest roman, după vorba lui Shakespeare din *Macbeth*, Galsworthy «și-a desbărat pieptul de acel material primejdios ce-l îngreuna pe suflet». Deși slab, este caracteristic totuși, că ne dă — cum se întâmplă cu romanele dintâi ale multor scriitori — ne dă în treacăt câteva probleme, pe cari le va relua și adânci mai târziu. Apoi ne mai înfățișează și pe Louis Ferrand, tipul vagabondului, ce are un deosebit rost în opera sa. Acesta rămâne în contrast izbitor și neînălțurat cu mulțimea filistinilor: volnic de tot în lipsa-i desăvârșită, e ca o pasăre sălbatică, pe care n'o poți îmblânzi. În zadar oamenii fără imaginație caută să-l prindă în mrejele strâmtelor teorii sociale:

«Noi, zice vagabondul — mai lămurit fixat sub același nume în piesa *The Pigeon* a lui Galsworthy — noi, în cari tremură ceva, ca văpaea fără de liniște; noi aceștia, cari, trebuie să avem în viața noastră mișcare, nu-i lăsăm a ne robi cu teoriile lor, că nu suntem ca dâșii — ei ar vrea să închidă însăși viața.»

Și tocmai fiindcă rămân în afara cercului prejudcărilor, au și o îndrăzneală de filozofic sarcasm ce și-l împărtășesc doar cu vreun scrintit la minte. Căci, de bună samă, trebuie să fie adesea un paria ori un zănatic, pentruca să vezi și să proclami în graiu nestăpănit amarul nedreptăților și ridicolului din lume. Așa, în romanul cu titlul ironic de *Fraternity* avem pe bătrânul Stone. Cunoscut profesor de științe naturale, în urma unei boli și la vârsta de șaptezeci de ani, se alege cu mania publicării unei cărți asupra «Frăției Universale». Și retras, fără nici o atingere cu viața, scrie neconținut foi ce n'au sfârșit; iar dacă iese din odăe, slab și adus, cu părul argintiu, fie în parc să arunce fărâmituri la păsări și să asculte printre copaci vântul, acelaș pentru toți, fie aiuri — nu-și mută gândul dela «Frăția Universală», de care învârtă crâmpene și celor dimprejur. Astfel, spune într'un rând:

«Fiecare din noi are o umbră în locurile acele, în străzile acele», cuvinte al căror înțeles se desprinde apoi din acțiunea romanului.

Una din fiicele bătrânului e artistă și roagă pe soțul ei, Hilary Dallison, să-i găsească în vederea unei pânze concepute, un model, care și sosește la timp: o fată de țară, palidă, cu buzele întredeschise și cu ochii de floare albastră sub genele negre, uitându-se parcă departe în viitor; însă, de nemăncată ce este, leșină colo dinaintea lui Hilary. Acesta, cu sufletu-i de scriitor, simte milă, îi poartă de grijă și o pune să locuiască la o doamnă Hughes, croitoreasa soției sale, într'una din acele străzi cu negre clădiri la fel, cu miros muced de umezeală, cu uși deschise, intețite de copii desculți străzi la cari făcuse aluzie bătrânul Stone. În căsnicia mizeră de-acu, fata-model, fără voce, cu frumusețea-i tânără, stârnește oarecari neînțelegeri; dar lucrurile se încurcă și mai vârtos la Hilary acasă, unde și așa relațiile dintre bărbat și soție nu sunt pe cale bună. Trăiesc aparte, fiecare cu un zâmbet caracteristic de îngăduință. Într'o scurtă scenă autorul ne luminează deplin asupra situației. Hilary, întorcându-se odată noaptea, după cină, văzu o lumină în odăea-i de culcare, ceace era neobișnuit. Urcă și întâlni pe nevastă-sa înăuntru:

«Nu știi de ce am venit», zise ea. Hilary nu găsi un răspuns mai bun decât:

«Imi pare rău, că am luat masa în oraș». Ea întrebă:

— S'a ridicat vântul? Odăea mea-i rece.

— Da, vântul de miază-noapte. Stai aci.

Il prinse atunci de mână. Atingere-i caldă era turburătoare.

— E frumos din parte-ți, vorbi ea, să mă poțtești; dar mai bine să nu începem ceace nu putem continua.

— Stai aci, zise iarăși Hilary, ingenuchind pe lângă scaunul ei. Și începu a o sărută pe obraz, pe gât. Simți și sărutările ei în răspuns; și o clipă fură prinși într'o fierbinte îmbrățișare. Apoi ca printr'o consimțire, brațele căzură; ochii lor căutară pieziș, ca ochii copiilor, cari s'au îndemnat unul pe altul să fure și pe buzele lor un zâmbet slab, slab de tot, se ivi.

Dar amândoi au idei înaintate de căsătorie. Și când, în nepotrivirea lor, se văd neputincioși a deștepta o iubire moartă, își caută fiecare de drum, fără niciun cuvânt greu de învinuire. Hilary ieă hotărârea să plece mai întâi, și la urf timp se pare că va duce cu el și pe fata-model, care treptat începe să simtă altceva decât o recunoștință prietenească față de dânsul. Odată se întâlnesc în parc și stând alături pe o bancă, își zicea el în sine-și: «Oare, ce gândea, că ar fi putut căpăta dela dânsul, această mică ființă... Cerca oare să arunce o vrajă, prin adorația ei mută și stăruitoare? Se întoarce și privi; ea își pleacă îndată ochii și stătu neclintită ca un chip de piatră. În tot era alta: brațele mai libere, mai rotunde; răsuflul părea s'o fi mișcând mai adânc; ca o floare de Iunie timpuriu se deschidea înaintea lui. Tăcerea ceea nefirească — despre ce putea fi vorba între dâșii? — îi trezi mai viu ca oricând în minte stavilele de clasă. Gândia numai, cum să nu fie ridicol. Și dânsa îl poftea într'un chip straniu de inconștient și delicat s'o priviască doar ca pe o femeie, cași cum și-ar fi înălțuit brațele tinere, pline, în jurul gâtului său, iar buzele pe jumătate închise ar fi șoptit chemarea veșnică a sexului.»

Dar la urmă tot conștiința osebirii de clasă birue, într'atăta că și bietul Stone din afundul desnădejzii înalță mâinile, strigând:

«Mintea mi-este înourată. Mare Univers! Nu pot scrie. Nu mai pot desvălui semenilor mei, că toți suntem una. Nu-s vrednic să mai stau aci. Îngădu-mi să mă pierd în tine și să mor!»

Neisprăvita rămăge «Frăția Universală», pe când fata, deși autorul n'o spune, ghicim că va ajunge cași arătarea din tabloul intitulat «Umbră», căruia-i servise de model: o palidă figură puțin lămurită, cu mâinile întinse parcă de rușine, cerând ceva, în lumina unui felinar de stradă.

În *Fraternity*, Galsworthy pune față'n față două grupuri sociale cu tipuri felurite, opuse, și le descrie precum sunt în realitatea lor tristă și pe lângă arătarea neimpăcării dintre clase — stând despărțiți de un abis, bogați cu bogați și săraci cu săraci — atinge într'un fel și tema căsătoriei, pe care o redă cu deplin succes într'o serie de trei romane, scoase de curând într'un singur volum cu titlul *Forsythe Saga*.

Întâiul roman se cheamă *The man of Property*, după porecla dată eroului, Soames Forsyte, în care simțul proprietății se manifestă mai cu tărie. Între multne posesii, casă, tablouri, mobile, acțiuni, el numără și pe soția sa Irene, al cărei preț e pe atât mai ridicat pe cât are și darul unei frumuseți rare. Greu fuse în adevăr, mult se căznie până s'o câștige; dar, odată luași prin căsătorie, dece nu s'ar închina deplin voinței sale? Nu-i el bogat, nu-i cinstit de către toți? Că zemea mocnește în sine-și de urât, că răvnește din suflet să iubească și să fie iubită altcum decât prin stăpânirea silită a

trupului, nu iar trece lui nici prin gând. El ar zice cu dispreț, că astea-s doar sentimente, și sentimentele-s ca șerbi ce-ar trebui ținuți numai în butelii cu dopurile strâns închise. El este un Forsythe și, ca toți membrii familiei în trei generații, păstrează el și spiritul înaltei burghezii: sigur de sine susținător al instituțiilor sociale, evlavios față de prejudecăți și aparențe - trăsături caracteristice, pe cari autorul ni le înfățișează prin amănunte de pătrunzătoare intuiție. Așa, o nepoată, June, se logodește cu tânărul Bosinney. Acesta este un intrus în familia Forsythe: arhitect de profesie, iubitor de frumos, năzuind la ridicarea nivelului artei sale. Cu asemenea metehne nu se câștigă bani și, ce-i mai grav, el nu ține seamă de forme. Vă închipuiți, la întâia vizită mătușilor logodnicei sale, s'a prezentat cu o pălărie moale cenușie - pălărie moale în loc de cilindru. Ceva extraordinar! Și a mers zvoana între toți ai familiei numeroare. Și fiecare s'a întrebat: «Hei spune acum, m'aș fi dus eu cu așa pălărie?» și fiecare și-a răspuns: «Nu». Și unii cu mai multă imaginație au adăugat: „Niciodată nu ne-ar fi trecut prin cap”.

Cu un astfel de caracter și cu farmecul tinereții sale, Bosinney arhitectul e firesc să fi atras simpatia Irenei, mai ales de când Soames începe să-i folosească la zidirea unei case, înafară de Londra. Zi de zi acum luăm aminte la o apropiere tot mai caldă între Bosinney și Irene. Odată se întoarce soțul acasă. „Ea ședea în colțul divanului și avea cercăne parcă de nesomn sub ochi. El întrebă:

— Cum se face că ești acasă? Aștepti pe careva?

— Da... adică nu în chip deosebit.

— Pe cine?

— Domnul Bosinney a spus, că poate să vină.

— Bosinney? Mai bine și-ar căuta de treabă.

La aceasta ea nu răspunse.

— Hai, făcu Soames, să mergem prin magazine și apoi în parc.

— Nu vreau să ies, mă doare capul.

— Decâteori vreau să faci ceva, te doare capul. Ți-o prinde bine să vii și să stai sub copaci.

Ea nu zise nimic. Soames păzi tăcere câteva clipe.

În sfârșit, zise:

— Nu știu, ce idee ai de datoria unei soții; niciodată n'am știut.

Nu se aștepta să răspundă, dar ea grăi:

— Am cercat să-ți fiu pe voce; nu-i greșeala mea de n'am putut să-mi pun toată inima.

— A cui greșeală e atunci?

O privi pieziș.

— Înainte de a ne lua, mi-ai făgăduit, că-mi vei da libertatea, dacă n'ar fi un succes căsătoria noastră.

Soames se încruntă:

— Succes! mormăi el, ar fi un succes de te-ai purta cum se cade.

— Am cercat, zise Irene. Mă lași să plec?

Soames își întoarse fața. Turburat își găsi scăpare în cuvinte de mânie:

— Să te las? Nu știu ce spui. Să te las? Cum pot să te las? Suntem căsătoriți, nu-i așa? Atunci, de ce mai vorbești?”.

Dar ea nu-i femeia să fie dusă în strune. Se fe-rește din ce în ce de atingerea soțului, închizându-se cu cheia, singură în odaea de culcare. L'ar părăsi negreșit, de n'ar amenința el pe arhitect cu un proces de câteva sute de lire peste suma convenită spre clădirea casei. Și când de fapt Soames îndârjit îl dă în judecată, Irene pleacă. Dar chtar în seara cea arhitectul e călcat de o trăsură pe

o ceață grozavă din Londra; ba poate în desnădejde neștiind de fuga Irenei s'ar fi lăsat să fie călcat. Sdrobită ea, umilită, neavând încotro și-ntoarce capul, se înapoiază la soțul ei, ca o pasăre scăpată puțin din colivie și iarăși prinsă între grații. Și așa, cu triumful omului proprietății se încheie întâiul roman.

În volumul următor aflăm de plecarea Irenei din casa soțului, care și după trecerea de vreo doisprezece ani tot mai speră s'o recâștige. Și face într'acest sens numeroase încercări zadarnice. Apoi se divorțează și, suferind de lipsa unui fiu căruia să-i poată lăsa averea, iea pe o Franceză cu mult prea tânără; pe când Irena la rândul ei se remărită cu unul John, pictor, tot din familia Forsythe, dar prin excepție de un caracter osebit și potrivit cu al ei.

Romanul din urmă are drept moto câteva rânduri din *Romeo și Juliet*, de oarece, cași în piesa lui Shakespeare, pe vlăstarele insoțitorii lui Soames cu a doua femeie, și a Irenei cu John, le mână soarta, nepăsătoare de calculile omenești, la o neașteptată iubire. În tremul viselor de albă tinerețe amândoi, și fiica lui Soames și băiatul Irenei, nici că bănuiesc de trecutul neguros ce are să le împiedice fericirea. Treptat apoi li se desvăluie taina. Și în mărturisirea de opinie ce o lasă John, soțul Irenei, înainte de moarte - fiului său, cetim între altele:

„Nu mă gândesc cu asprime la Soames Forsythe. Mi-a părut rău de el. După judecata lumii Irene fusese greșită, el în dreptul său. A iubit-o într'un fel: îi fusese proprietate. Aceasta-i idea ce avea de viață - de simțiminte omenești și de inimă - proprietatea. Nu-i greșeala sa, așa fusese născut.”

Cuvintele sunt caracteristice pentru spiritul autorului însuși. Dela critica socială, dela tendința reformatoare, ce strică altor romane, el se ridică aci, în *Forsythe Saga*, la o deplină contemplare imaginativă, cuprinzând în simpatia sa de artist și pe oameni de felu lui Soames Forsythe; înțelege doar că sub egoismul lor strâmt și rece, ale căror jertfe sunt ei înșii, tremură totuș un suflet în certe împrejurări. Așa, când pe sfârșite Soames urcă la cimitir și se apropie de cavoul hodoinei, unde toți ai familiei se mutaseră unul câte unul, când în tăcerea de solemnă reculegere sub copaci rămâne de cugetă la viața din trecut, autorul ne spune aceste rânduri, cari și încheie *Forsythe Saga*:

«Și numai un lucru în adevăr îl turbura, stând acolo - dorul trist din sufletul său - căci soarele era ca o vrajă pe obrazul ei și pe nori și pe foile de aur; vântul așa de blând și copacii așa de verzi, și seceră lunei palide pe cer. Ar fi putut să doriască și să doriască, și nici-odată să nu capete, frumusețea și iubirea din lume!»

Frumusețea și iubirea! Neputința atingerii lor aceasta și alcătuește fondul tragic al multor oameni, care te face să-i compătimesti. Ingrămădească ei oricâte bogății, urcă-se cât de sus pe scara socială, stăpâniască chiar întreg pământul, și tot nu se pot bucura de suprema mângâiere a vieții: frumusețea și iubirea, cari-s întrupate oarecum în ființa Irenei, una din cele mai înalte creațiuni ale romanului englez contemporan. Fața palidă, ochii dulci negri în contrast cu părul de ambră, buzele rumân-voluptoase adiind parcă un parfüm ca florile, trupul mlădios - toate îi dau

impresia unei zeițe din păgâni; îți aduc înainte viziunea Elenei, chipul ei divin, care în cuvintele unui poet Elisabetan, «aruncase pe mare mii de corăbii și mistuise turnurile Elionului». Nu-i om, tânăr ori bătrân, să nu cadă sub farmecul ei covârșitor; o cunoști mai mult din reflexul turburător asupra altora, decât din ea însăși; în puține trăsături o descrie autorul, păstrându-i neatinsă taina de simbol, cum se și cuvine unei creații artistice.

Dealtminteri, simțul măsurii e în deobște însușirea lui Galsworthy, deosebindu-l de mulți scriitori englezi. Întâiul său roman fu dedicat doamnei Constance Garnett, drept recunoștință pentru traducerea din Turgenieff. Din romanșierul rus i-a venit și cumpătarea stilului, asemuindu-se cu el și prin largul umanitarism, lipsit însă de misticism, exprimat la Galsworthy printr'o milă ironică și o mai vădită tendință; numai că el nu discută ca Bernard Shaw, nu propune leacuri și reforme, ci dă o viziune a vieții, care întrucât e întunecată de sisteme, prejudecăți și ipocrizii, firească și să fie străbătută și de o adâncă tristețe. Nori de măhnire până la o amară desnădejde apasă de mulțorii personajile și situațiile lui Galsworthy. Zice unul în *Forsythe Saga*:

«Ah, de ce ne naștem oare tineri? Numai de ne-am naște bătrâni și de-am deveni tineri din an în an, am înțelege cum se petrec lucrurile și ne-am desbăra de afurisita intoleranță!»

Aiurea:

«Aceasta-i marea descoperire a războiului. Toți credeam că propășim — acuma știm că doar ne schimbăm.»

„Ca niște muște prinse în pânzele subțiri și prăfuite de păianjen, așa se sbat oamenii în ițele firii lor proprii.“

Iar dinaintea trupului mort al arhitectului din roman spunc cineva:

«De unde vine, cum vine moartea? Neașteptată răsturnare a tot ce fuse înainte — un orb apus pe o cărare ce duce unde? Neagră stingere a focului!.. Dreptate? N'a fost dreptate nici când pentru oameni fiindcă totdeauna au fost în întuneric!»

Acesta-i pesimism, negreșit; dar sănătos, chemând și îndemnând la iubire, la fărâmare a cătșelor de ură. Și nu-i fără înțeles faptul, ca tocmai Galsworthy a fost să fie președintele lui P. E. N., întâia societate ce-ar vrea să strângă într'o frăție intelectuală pe toți scriitorii. Și tot el e acela care a scris undeva:

«Arta este singura formă de energie umană, care în adevăr lucrează pentru unire și distruge stăvilarele dintre om și om.»

M. BEZA

DRAMA ȘI TEATRUL

„ISUS“

de d-l N. IORGA

MISTERUL intitulat «Isus», care ni s'a prezentat de curând de către Teatrul Național, nu luptă pentru izbânda sa, ca oricare altă dramă. Rostul său trebuie căutat, în priinul rând, în intenții. E o icoană care urmărește o reîmpărțășire cu un mit.

Scena e un vremelnice popas pentru o idee ce nu caută să i se supună. Tiparul dramei dispăre făcând loc unui cadru epic în cuprinsul căruia să se desfășoare cupletele lirice. Spectacolul nu ajută, ci cere concentrarea.

Un text atât de puțin tiranic era firească dea reisorului toate libertățile. Iar de aceste libertăți, d-l Soare s'a folosit cu abilitate, ba câte odată, chiar cu adevărată inspirație.

Astfel ideea de a-l aduce pe Mântuitor în desfășurarea piesei printr'un val de lumină care să închidă o scenă dramatică bine gradată, a creat unul dintre cele mai emoționante momente ale spectacolului. De asemeni valorificarea luminelor în actul templului a fost de un rar meșteșug. Lumina

mată din planul al doilea — deschizătura templului prin care se vedea poporul mișcându-se după un anumit ritm — într'un contrast isbitor cu purpura din planul întâi, interiorul templului — a creat unul dintre cele mai frumoase tablouri scenice. De altfel toată montarea s'a resimțit de această preocupare picturală.

În interpretare, această piesă călcând legile dramei, n'a putut să dea frâu liber unei creațiuni. Totuș din împletitura nenumeroaselor roluri, aproape toate episodice, s'a putut desprinde puternica personalitate a d-lui G. Ciprian, în rolul lui Iuda.

D-l Ciprian nu cunoaște arabescul de suprafață. D-sa își nutrește personajul pe care îl încarnează, cu o circulație care urcă din adâncul operei în slujba căreia trece. Siluetele d-sale pot fi câteodată greșite dar nu lipsite de substanță. Când răușește să întuiască rolul ajutat și de acest minunat dar, ne înfățișează impresionante creațiuni.

E cazul interpretării lui Iuda, din „Isus“.

UN JOC PERICULOS

de AUGUST STRINDBERG

Nu se știe precis ce au vroit să dovedească organizatorii acestui spectacol: că Strindberg e un autor vesel?.. că e și el mare maestru al baclavalei

dramatice?.. că, în definitiv, bunăvoință, să fie și să sfârșește odată și povestea asta cu gogorița suedeză? etc... etc...

Aceste gânduri curate dar simple și multe altele la fel, se pot găsi pentru neprihănirea publicului românesc, în spectacolul operat, dichisit, sclivisit care ni s-a dat de curând cu «Un joc periculos».

Și toată răspunderea cade numai asupra d-lui Soare, directorul de scenă al acestei greu încercate piese. D-l Soare taie textul: e un obicei vechiu la d-sa care în loc să treacă, ia proporții. Astfel din «Un joc periculos... a tăiat un întreg personaj: pe mama (Actul se petrece, deși fără morți, nebulii și încleștate uri, tot într'o atmosferă strindbergiană, adică în atmosfera aceia infernală deură și dragoste, bicefal monstruos care răsare ca o semă autentică în cele din urmă scene din teatrul lui Strindberg; în scrâșniri desnădăjduite, în vidul acela de viață care ametește și inima și creierul. Toți: tatăl, fiul, nora, verișoara, prietenul sunt atinși de aripa aceasta a tragicului adânc). Și printre ei, o singură ființă cu carnea și sufletul bune, liniștite și proaste: mama: unitatea de măsură mijlocia omenească nepericuloasă nici ei, nici altora Treapta de jos, în această piesă, de la care pornește gradarea celorlalte, înfrăgezite de Strindberg, dar dureroase mami, poște și svârcoliri sufletești ale personajilor, e mama. Rolul mamei—o scenă numai—în economia generală a piesei își are o importanță copleșitoare. Puțin romantic, antitezic, pe el prin contrastul său se clădește întreaga piesă, acolo unde e Strindberg și unde interesează: pe planul din fund al evenimentelor, unde se proiectează sufletul de totdeauna al marelui Suedez.

A tăia acest rol însemnează deadreptul a lua piesa din mâinile lui Strindberg, fiindcă fatal se va întâmpla ceiace s-a și întâmplat: schițele celor-

lalte roluri, cari dau atmosfera nesprrijinindu-se pe rolul mamei, rămân fără nicio putere. se pulverizează, și când se mai adaogă și intenția vaudevilizării atât din partea regizorului cât și a interpretilor, atunci printr'o strălucită tehnică, ce rămâne în cauți cu lupa pe Strindberg care totuși se găsește în textul nealterat al propriei sale piese.

«Un joc periculos» este un cap de operă mai ales din punct de vedere tehnic E o neîntrecută virtuozitate, un joc de vrăjitor într'o rază de soare, un proverb a la Musset, dacă voți, scris de Strindberg, care ascunde în carnea cea mai dulce a unui fruct, o fibră amară.

Strindberg—să se fi gănit la o farsă târzie, pentru România? a scris sub această piesă: o comedie. Și la teatrul nostru național ghidușia a prins, căci s-a alergat după o distribuție de comedie.

Dar actorii încercați au simțit măsura: astfel d-l Ion Morțun pune o stavilă, fără voia d-sale cumplitului vaudevil—ca ritm—în care era silit să joace Cei tineri însă ne-au înghețat: dintre ei femeile, iar dintre femei d-șoara Puia Ionescu. Ce caută d-șoara Ionescu în Strindberg? (Farsor bătrân, ai scris comedie sub piesă!—a! dar s'o fi văzut!..) Crede d-șoara Ionescu, că o gură mereu căscată exprimă o stare de suflet grozav de complicată? Și mai crede tot d-sa că șgârcirea degetului mic de la mâna dreaptă, traduce o patimă de neînvinș? D-șoara Ionescu e o victimă a cinematografului. Pentru o bună igienă artistică i-ar trebui interzisă frecventarea ecranului, după cum i-am impure și D-lui Soare. drept penitență, lectura pe timpul vacanței, a lui Rugsbroeck și Boehme.

„MITU BOERUL“

de d-nii DAN și SFETESCU

TEAȚRUL Național din București, prima scenă a României Mari, în dorința executării programului său pentru incurajarea literaturii originale, a avut cinstea să reprezinte seara de 8 Mai 1921 pentru prima oară, piesa «Mitu Boeru», 3 acte de d-nii

Dan și Sfetescu, cu d-nii Opreșor, Turculeț și Lascu în rolurile principale.

Repertoriul primei noastre scene sporește cu un număr „Molière, Caragiale, Shakespeare“... bănuim undeva, prin arhive, un raport oficial!..

ION MARIN SADOVEANU

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

SE împlinesc patru ani, de când a apărut la Cluj, în Mai 1921, cel dintâi număr al „Gândirei“. Spuneam atunci, în cuvintele cu care porneam la drum:

„Incepem această revistă, având din primul ceas înainte socotelile de tipar și hârtie, și conștiința că primul rod va fi departe de tot de îmbogățire. În România-Mare, în care atâția umblă după o pradă ori alta—mai trebuie să fie căi și pentru ideal... Nu e în puterea noastră, a celor mici de azi, să păstrăm înălțimea celor mari cari au amușit... Nu suntem noi cei chemați—înălțe-se alții.

„Drumul este deschis. Pentru cei scârbiți de politică vană, pentru cei desamăgiți de făgădueli și teorii căzute dela primul sbor ca paserile cu aripile tăiate—„Gândirea“ vrea să fie un prieten. Drumul nostru va trece uneori și prin varaginile pustii, dogorite de soare ameteitor—drumuri pline de praf lătrături de câini. Va trece și pe sub asfîlțituri și

răsărituri—și poate și sub acele nopți fără luceferi, în care numai pulberea din calea robilor e lumină.

„Incă ceva. Mai e obiceiul ca atunci când închei această primă pagină, să arăți un criteriu, un program de activitate fixă, un sistem după care întreg grupul va intra în bloc, în nemurire. Cu asemenea programe infailibile pierd și jucătorii de ruletă și au pierit și multe reviste.

„Nu ne-am strâns laolaltă să fim mai tari ca turmă. Pe drumul gândirii, fatal fiecare e răsleț și izolat. Drumul e deschis—altul pentru fiecare. Și înțelegem a recunoaște dela primul pas, că fiecare va ajunge acolo unde puterile sale sunt în stare să-l ducă.

„Obicinuiții drumeți au traista cu merinde pentru ei. Scriitorii însă, ca și în străvechiul vis biblic, trebuie să poarte pe frunte azimile din care paserile cerului și flămânzii lumei vin și pradă“.

Acestea le rosteam în Mai 1921. Le recitim astăzi cu oarecare melancolie. Poate fiindcă suntem cu patru ani de experiență mai bătrâni. Multe nu făgăduiam atunci, dar și mai puține am ținut din ceea ce ne făgăduisem nouă înșine, și nu împărtășisem lectorului. Unii s'au răsfețit dintre noi. Alții s'au adăogat la drum. Ne facem un bilanț. Singurul e colecția celor patru ani. Caute cititorul acolo, bunul și răul pe care în patru ani i l-am putut da. Nouă ne rămâne satisfacerea singură, de a fi cercat cu sinceritate să lămurim formula de credință a unei generații. Că am isbitul ori nu, rămâne în judecata timpului. Și poate acelor lătrături din drum, la care ne așteptam și de care n'am fost în patru ani, ferțiți.

Abonații din anul IV vor primi revista până la 31 Decembrie 1925, adică până la împlinirea de douăzeci de numere, urmând ca dela această dată înainte, pentru mai multă ușurință a administrației, să concordăm anul nostru cu anul calendaristic. Rugăm abonații în întârziere să achite sumele rămase din urmă. Două numere apar pe hârtia de față, până la primirea comenzii de hârtie specială, făcută în străinătate.

S

ÎN aceiași vreme, trei teatre pariziene joacă piesele lui Pirandello. Celebritatea sa foarte proaspătă, a străbătut și în teatrele bucureștene. Nu există revistă, ziar, cronicar teatral ori literar care să nu-i fi pronunțat numele în ultimii doi ani. Dar ce putem ști despre Pirandello, după cele cinci-șase piese cunoscute în public, când se spune că a scris până acum vre'o cincizeci de opere teatrale? E aproape nevoie să reconstituim întregimea operei după metoda lui Cuvier; din câteva fragmente să deducem întregul. Și se pare că n'ar fi prea greu. Teatrul său poartă pecetea unei familii unice.

Pirandello a fost romancier și nuvelist înainte de a fi autor dramatic. Lucru care se simte de la prima observare mai atentă a comediorilor. Ceia ce e particular acestor comedii, e că se deschid toate punând spectatorul direct și de la început într'o situație enigmatică și complexă. Cund se ridică cortina, ne găsim în centrul intrigei; ceia ce nu intră în procedeele dramatice obicinuite, unde pregătirea scenei dominante se face prin savante preparații.

E metodă de romancier — și de romancier oarecum polițist. A te pune, pe tine cititor în mijlocul unui mister, a începe, cum s'ar putea spune de la mijloc, e procedeul familiar lui Conan Doyle, Maurice Leblanc, Gaston Leroux. A fost comisă o crimă în imorejurări misterioase; trebuie să căutați autorii și determinate mobilele. Romanul ne duce de la obscur la lumină. Iar dacă ne amintim bine, sînt romancierii care au început de la sfârșit: *la Fille Elisa* începe prin procesul eroinei, *la Dame Aux Camelias* cu desgroparea moartei. Transpuse în teatru, aceste romane au fost răsturnate de la forma lor primitivă și repuse în sensul lor, cronologic și logic, natural. Pirandello nu înțelege aceste concesii făcute genului.

E drept că nu avem de a face cu mistere polițienești. Ci cu mistere de sentiment.

Primul act e întotdeauna curios, pitoresc, nou. Place. Reține. Se remarcă o vervă extrem de vioaie, dialogul e sprinten, misterul cucerește spectatorul. Dar e o mare primejdie pentru autor să-și înceapă toate piesele printr'un act întâi, bun. Riscă, să nu mai păstreze restului aceiași calitate. Și se observă

aceasta și la Pirandello, care după primul foc de artificiu ne poartă spre un desnodământ pripit, de un interes medidcru, ori adeseori, contrar romanțierilor polițisti care își fac o datorie de onoare să justifice condițiile misterului primitiv, refuză să arunce o lumină definitivă asupra problemelor deschise de tema sa. Pirandello nu vrea să iasă din enigmă.

S'ar putea numi teatrul său, teatrul misterelor personalității. E un subiect și o problemă. Dar pentru aceasta, procedeul cu toate succesele momentane e prea eștin și străveziu. Poate deveni monoton. Probabil chiar că în întregimea operii lui Pirandello e monoton. Căci numai cinci piese cun-aștem, și în toate cinci pune cu insistență în scenă, nebuni, quasinebuni și maniaci. Puțini autori au zugrăvit și analizat cu atâta tenacitate anomaliiile inteligenței sau ceia ce Ribot numea, bolile personalității.

Nebunii lui Shakespeare, ai lui Edgar Poe, ai lui Ibsen sînt indivizi de o inflexibilă personalitate. S'ar putea spune chiar că exaltarea personalității, este în literatură una din formele cele mai curente în care se află reprezentată nebunia. Cu totul altfel la Pirandello. Și aici e originalitatea sa dar poate fi, prin repetire, și o cauză de hibridism a operii. Nebunia în loc să-i folosească pentru a insista asupra caracterului esențial al personajului, îi slujește pentru a dizolva acest caracter. Sub stăpânirea puterilor infernale, personalitatea lor nu se adâncește, nu se accentuează; se evaporă, se pierde într'o înconștientă nehotărîtă. Dacă este acest fel de a înfățișa nebunia o metodă mai exactă decât cealaltă, rămâne să o aprecieze un specialist alienist. Ceia ce e de reținut e că Pirandello uzează în opera sa de procedee complect opuse mijloacelor literare clasice.

Din această pricină însă, Pirandello e obligat să comenteze, în ochii și pentru înțelegerea spectatorului de pe scenă, ansamblul de fapte în care sînt amestecați protagoniștii piesei. Și astfel asistăm la acest lucru ciudat: în toate piesele — piesele pe care le cunoaștem, cinci din cincizeci — un personaj ori un grup de personaje în prada delirului acestui personaj, acționează după ordinele pe care le primește de la dânsul, iar restul personajelor din piesă își trec timpul comentând actele personajului/acestui grupului de personaje. I se reproșează odinioară lui Dumas că a introdus un *raisonneur* în fiecare piesă. Lui Pirandello i s'ar putea reproșea că a făcut din toate personajele piesei — în afară, de unul, doi, sau trei eroi — o galerie de *raisonneuri*. Din trebuința aceasta de a comenta și interpreta propria sa dramă, se recunoaște romancierul. Dar pe când comentariul își găsește în roman locul și necesitatea, estetica scenei se acomodează mai puțin cu aceasta denaturare a însăși sensului dramatic.

Succesul lui Pirandello e european. Rămâne de văzut cât și ce va supraviețui acestei febre, căci originalitatea, mai ales întemeiată pe cazuri speciali și patologice, nu e întotdeauna garanție și de trăinicie.

R

REVISTA pentru desăvârșirea meșteșugului tipografic în România, «Arta grafică» de la Craiova, a tipărit și pentru anul acesta un almanah. Poate slui, ca înfățișare sub scoarța frumos solid (și credem ieftin) cartonată, ca dispoziție interioară a textului cuprins în chenarul albastru al fiecărei pagini, ca execuție precisă a gravurilor — spunem

că poate sluji, pildă multor asemenea tipărituri, care ieșite de sub teascurile unor ateliere mai mari decât celea de la Craiova, nu dovedesc aceiași dragoste profesională.

Pe lângă partea calendaristică, Almanahul cuprinde un variat material de idei și de informații despre trecutul tiparului aiurea și la noi, despre progresele tehnice, despre situația cărților, sub semnăturile d-lor N. Iorga, I. Timuș, Em. Tătăreanu, Molin, etc. E astfel o carte plăcută și folositoare. Drumul pe care-l deschide, alături cu puținele ateliere grafice preocupate de acuratețea tehnică, va scăpa tiparul românesc de urâtenia și nepăsarea de acum. În afară de câteva tipografii ardelenne, de cele două institute de la Craiova „Scrisul românesc” și „Ramuri”, de «Cultura Națională» din București, puține sînt atelierele stăpânite de această grijă a frumuseții. Ele dovedesc o decădere a prezentului față de tradiția vechilor tipărituri românești, ieșite odinioară din tiparnițele, Bălgradului și Sibiului transilvănean, Buzeului și Târgoviștei, Snagovului de pe vremea lui Brâncoveanu, Antim și Mitrofan, tipografiilor moldovene de la Iași și Mănăstirea Neamțului. Prin acest trecut al tiparului românesc în veacul al optsprezecelea ne poartă profesorul C. Fortunescu, adăugând textului, câteva reproduceri, ca titlul Triodului dela Buzău (1700), gravuri din Liturghierul aceluiaș Buzău, tipărit în preajma aceluiaș an, etc. Iar altă călătorie în trecutul tiparului european, face d. Em. Tătăreanu, începând de la născocirea lui Gutenberg, care n'a făcut decât să aplice viclenia lui Agesilas, regele Spartei când scria în sens contrariu pe mână, cuvântul victoriei, pentru a-l imprima pe ficatul victimei întru îmbărbătarea soldaților, arătând că zeli fâgăduiesc izbăvîndu-i de bătălie, până la editorii cărților rare și scumpe, care duseseră arta grafică la o desăvârșire puțin atinsă și astăzi, când perfecționarea tehnică nu înseamnă de cele mai multe ori și ascuțimea gustului.

2

LES Cahiers du Mois — publică sub titlul: „Chemările răsăritului”, un volum de patru-sute de pagini. Savanți, poeți, romancieri, polemisti, teosofi, au colaborat la acest dosar al prezentelor orientări spirituale. S'ar putea spune că e cartea în care se cîstește mai deslușit ca oriunde conflictul celor două generații actuale. Scriitorii născuți în preajma anului 1870 se întorc din ce în ce mai vădit dela luminile răsăritului și-i opun blocul european. Cei născuți între anii 1890—1900, cer lumina acestui răsărit pentru a umaniza și adânci civilizația europeană. Cea mai limpede punere a chestiunii e poate cea a lui Massis: «Am vrea ca colloquiul care se deschide între Orient și Occident, în mijlocul desordinei planetei noastre, să slujească pentru a pregăti căile de împăcare cu creștinismul care singur poate reface umanitatea umană.»

Nu e vorba ca Europa să abdice dela hegemonia sa spirituală. E vorba numai să renunțe la vanitatea care nu-i permite să înțeleagă, că sunt mai multe feluri de a gândi asupra vieții și a o accepta. Că există rase dincolo de hotarul ei, unde s'a ajuns la o concepție asupra lumii, care-i poate sluji, îmbogățindu-i tezaurul spiritual.

Să ascultăm numai glasul lui Gandhi: „Sunt un om care știe ce-i lipsește, care se înșală și nu șovăie niciodată să o mărturisească. O spun răspicat, că asemeni omului de știință, fac experiențe asupra unor anumite adevăruri eterne ale vieții; dar nu pot pretinde să fiu un om de știință, fiindcă

nu pot da nici o probă evidentă a exactitudinii științifice a metodelor mele nici asupra rezultatelor tangibile ale experiențelor mele».

Care european, din vanitosul vechiu continent ar îndrăzni să rostească aceste cuvinte sincere și ome-nești, când ar ști că asemeni lui Gandhi, trei sute de milioane de oameni îl ascultă?

2

ANDRÉ Gide a început să-și vîndă cărțile. Prima licitație a avut loc sub conducerea librărilor Eduard Champion și s'a închis cu un total de 71 000 franci. S'a făcut deci cam prea mult scandal numai pentru atât. Căci a fost un scandal parizian al sezonului. Erau cărți cu autografe, scrisori, manuscrise, dela mulți prieteni care astăzi nu s'au mai arătat prietenii autorului lui Corydon. În prefața catalogului de vânzare, Gide explică lectorului că multe dintre aceste cărți «i-au rămas scumpe între toate atîta vreme cât nu trezeau în el decât amintiri de prietenie». Acești amici de altădată; Pierre Louys, Francis Jammes, Henry de Regnier, Maeterlinck, Klingsor, Montfort s'au separat de Gide. La licitație deci. Areci odată! E prietenia pusă la darabană. André Gide știa altădată să se răsbune mai subtil și mai spiritual.

«Aux Gide, avec un silence de cœur, celui qui ne pourra oublier ce qu'ils furent—Francis Jammes» La licitație, Francis Jammes și «le silence de cœur!»

«A mon ami André Gide, inaltérament, Pierre Louys» La licitație, Pierre Louys!

«A André Gide, en amitié fidèle, M. Maeterlinck». Arici odată, Maeterlinck și amicitia fidelă!

E o răsbunare de curtizană bătrână, care-și vinde cadourile amanților de odinioară după ce-a fost delăsată de ei. Și un semn al timpului—al acestei epoci de după războiu, când multe sentimente vechi de când veacurile și multe delicateți și subtilități de inimă, par desuete. Epocă de brutalitate. Arici odată!

2

U—Tomo, poet maori, născut și trăit în Noua-Zelandă — iată încă o victimă a civilizației europene, în celălalt capăt al planetei. Ia antipozi. În „Mercure de France” Lucien Bec, schițează în câteva pagini, drama celui din urmă mare poet, al unei rase odinioară glorioasă și acum sfînsă de războiu și de alcool. În munții albaștri, ultimii supraviețuitori vor dormi curând somnul veșnic, și în această agonie a rasei, natura ironică a vrut să dea viață, printre osândiții la piere sigură, unui autodidact genial. Obscur, nu i se cunoaște data nașterii și a morții, vag situate între anii 1820 și 1880. Ca și pentru Homer, șapte sate își dispută onoarea de a-l fi născut.

Patriot îndărjit, și-a petrecut viața luptând împotriva englezilor, pe care îi socotea barbari și profanatori. O mică poezie, intitulată: *în luntre*, plină de ritm și elan, redă cu simplitate rezistența autohtonă în fața „vrăjitorilor albi”.

Uit, uit! Săgeată luntrea.
Saltă printre șuvoaie
Nu pot să mă mai prindă
Sălbatecii dela antipozi
Uit! Uit! Uit!

Ah! sângele-mi arde în vine,
Ne-au pângărit munții,
Ne-au pângărit altarele
Și zeii acum ne-au chemat
Să răzbuim sângele rușinei.
Uit! Uit! Uit!

Sboară luntre ușoară.
Crainic al răzbnării mele neogoite.

Dar U-Tomo, nu era poet dela marele cartier. Sentimentele războinice le-a plătit cu sângele lui. Rănit de mai multe ori, a refuzat să se lase îngrijit la ambulantele englezești, preferând să-și lege singur rănile, ascuns în văgăunile munților. Mai târziu, când revolta Maorilor a fost înăbușită și un guvernator general, iubitor al literaturii, l-a invitat la Auckland, oferindu-i o pensiuie din partea guvernului englez, U-Tomo s'a ascuns mai adânc în brusă, trăind mizerabil și disprețuit de compatrioți. Cu încetul și abia mai târziu, după moarte, faima îi trece în Australia și în India, unde criticul englez J. C. Dywers îi citi într'o zi, din pură întâmplare poesia *Omul în revoltă*, și entuziasmat o comunică, împreună cu altele, câtorva scriitorii din Londra.

Din 1910, până astăzi, i s'au tradus în englezește câteva volume: Printre brazi, Singurătate, Cântecul lui U-Tomo, Glasul zeilor, Pletele încălcite. Poezie impregnată de panteism, apropiat de al grecilor, căci și la Maori zeii sunt personificarea forțelor naturale.

Să vedem și un cântec de iubire:

O Tao-ti frumoasă ce-ai devenit oare?
Sunt foarte bătrân acum, sângele mi-e înghețat,

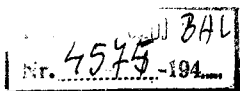
Nu voi mai luneca asemeni șarpelui în pădure
Nu voi mai da târcoale în jurul colibeii tale,
Nu te-oi mai strânge în iarba înmiresmată
Nu voi mai avea trupul care mi se împotrivesc
Dar atât de puțin, când iubirea pătrunde în el.

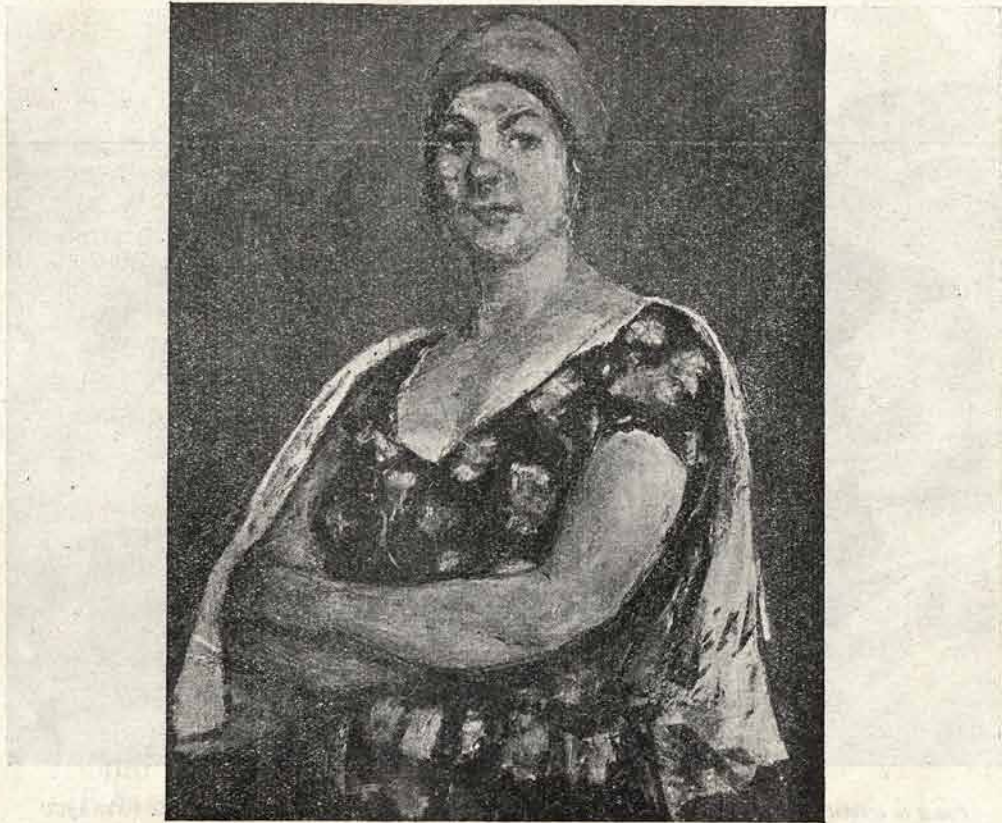
O frumoaselor de altă dată, florile unui neam războinic,

Nu veți mai asculta cântecul lui U-Tomo;
Timpul curge, totul moare
Și virtutea și vigoarea..

Nu este un sfârșit tragic? Iată un poet care face onoare umanității, poet minunat ineztrat pentru a exprima pasiunea, voința, spiritul întins ca o coardă de arc; poet dublat de un filosof, ridicându-se peste credințele vulgare ale concetățenilor și creind, pentru el, o metafizică vie și superbă. Acest poet e născut dintr'o rasă sălbatică, din părinți necunoscuți, n'a gustat nimic din fructul civilizației. Din toate puterile, cu toată energia, s'a împotrivit purtătorilor acestei civilizații. N'a vrut să asculte decât glasul pădurilor adânci, al munților albaștri, al fluviilor năvalnice. Născut sălbatic a vrut să moară sălbatic.

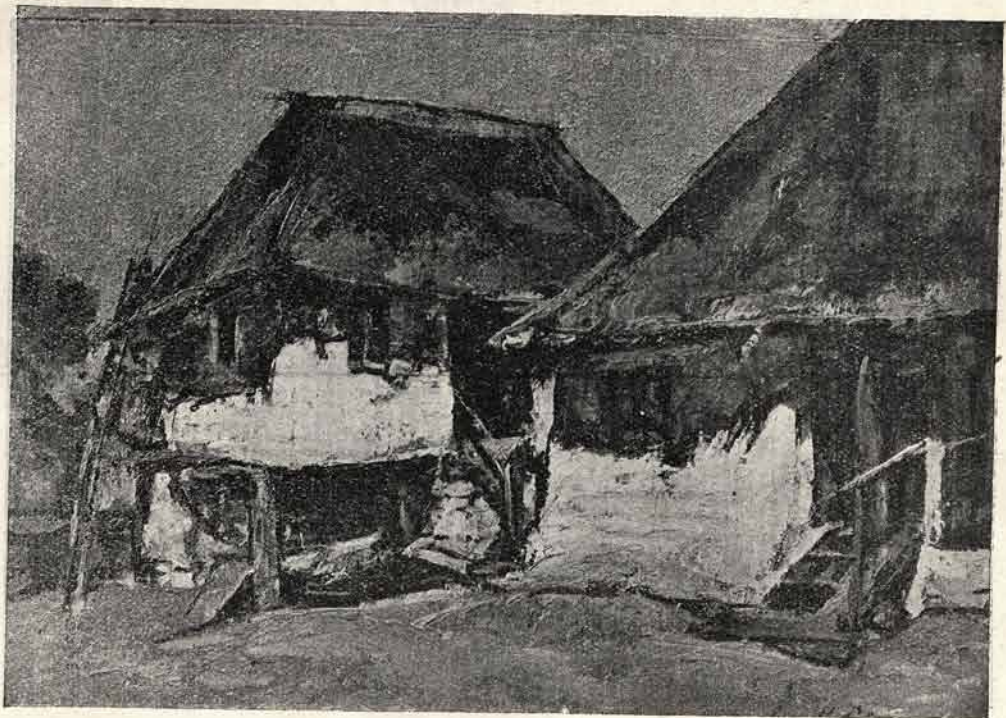
Și acest sălbatic, pe jumătate gol, se dovedește din cărțile adunate și traduse după moarte, drept unul dintre cei mai mari poeți ai veacului XIX-lea, iar geniul puternic, neliniștit, filosofic, îl inrudește cu cei mai mari romantici ai Europei. Nu e un fapt straniu și demonstrația netăgăduită, că regulele, studiile, canoanele, principiile de doctrină critică sunt deșarte și că Spiritul creator, suflă unde vrea?

Portret

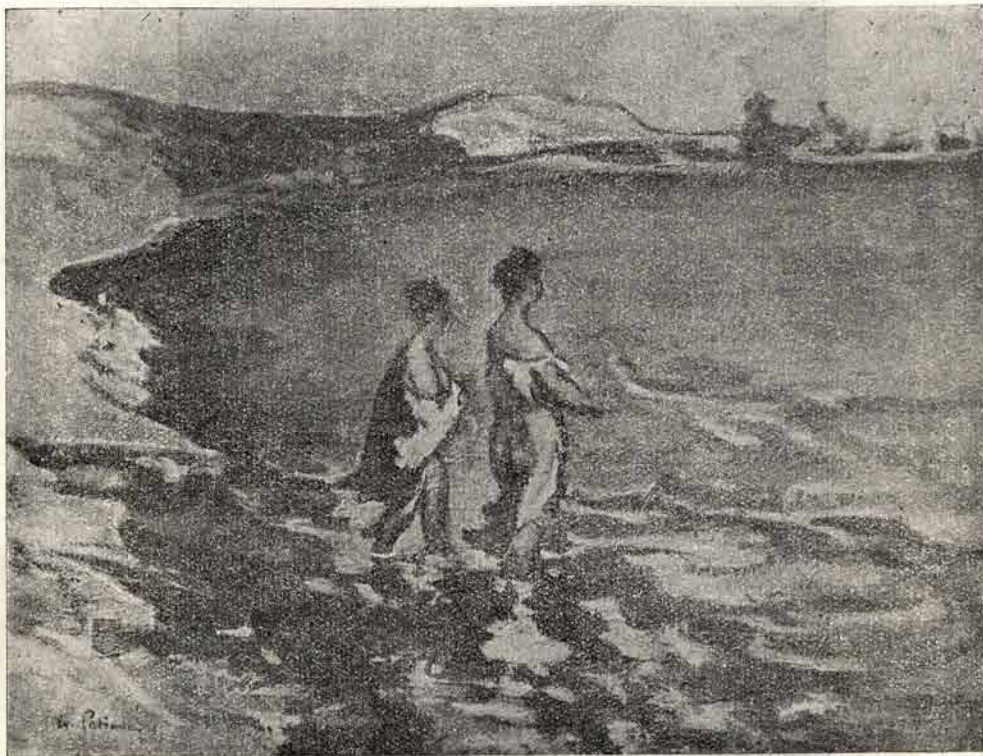
G. PETRAȘCU

Case țărănești

G. PETRAȘCU

GÂNDIREA

Femei la scaldat

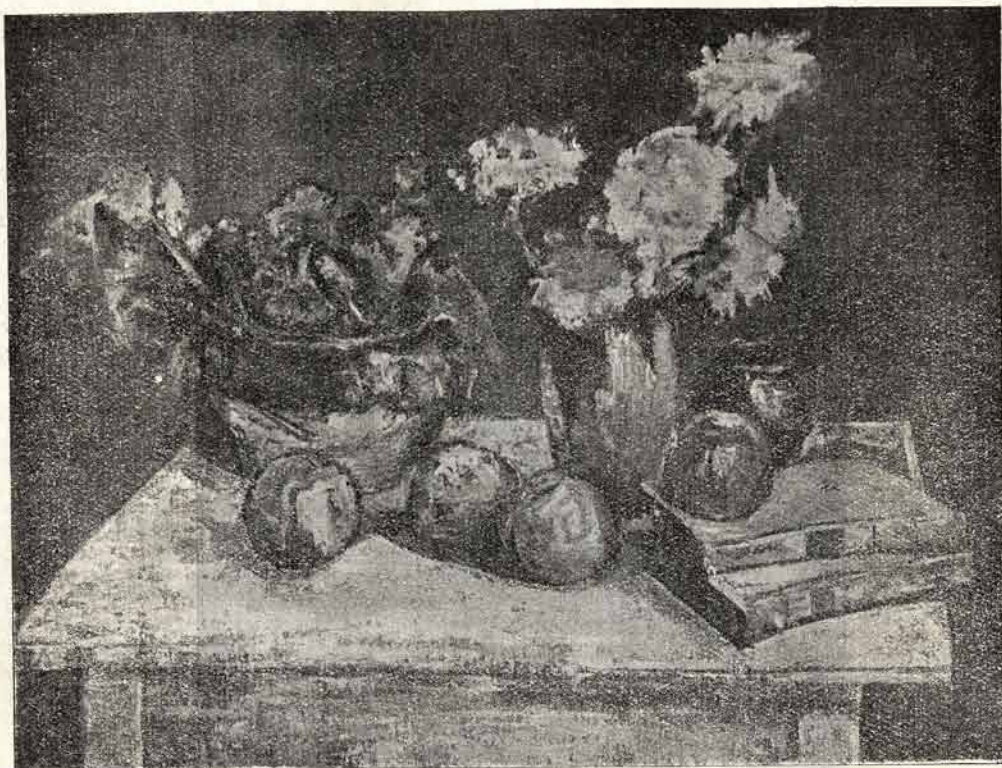
G. PETRAȘCU

Palat Venețian

G. PETRAȘCU

GÂNDIREA

Natură moartă

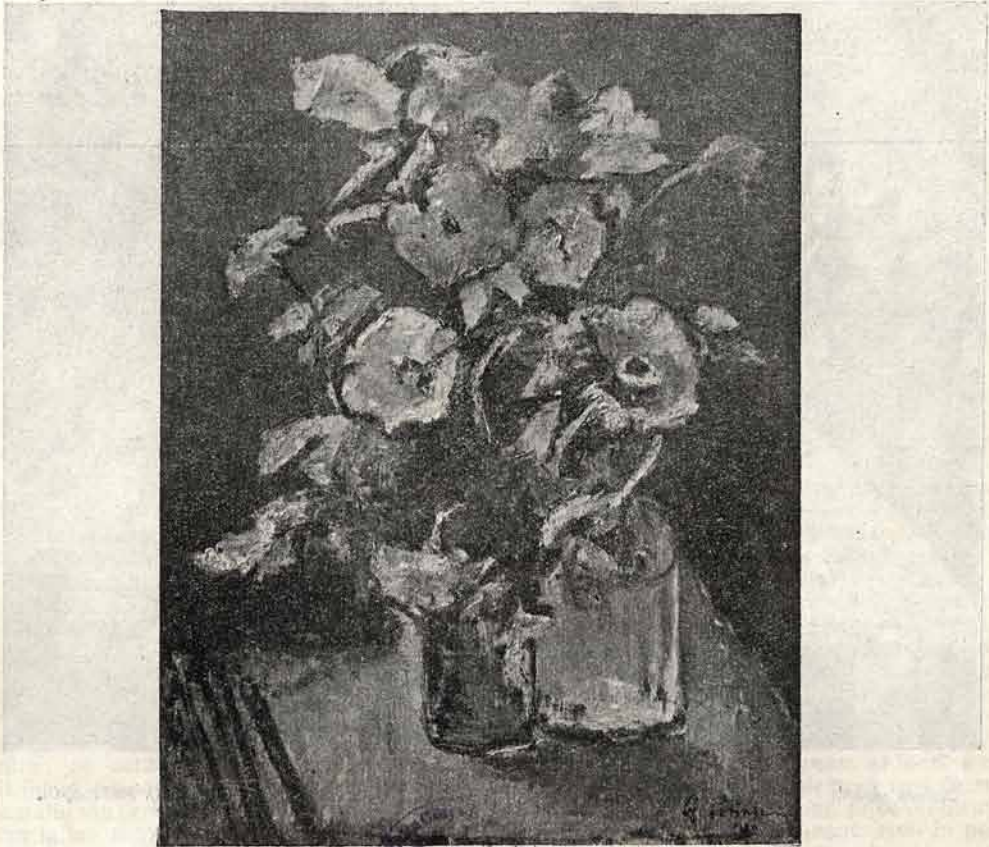
G. PETRAȘCU

Casă la Ghiogea

G. PETRAȘCU

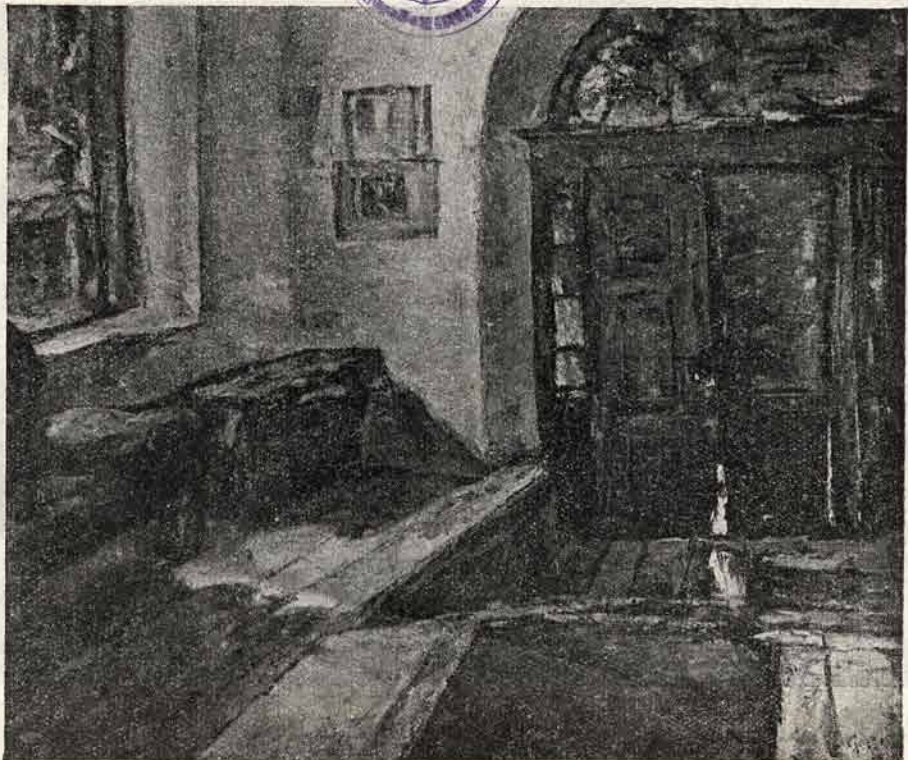
GÂNDIREA

Flori

G. PETRAȘCU

Intrare la Arhondarie

GÂNDIREA

G. PETRAȘCU

REVISTA MENSILE

DELTA

REVISTA MENSILE

Redactori: Arturo Marpicati, Bruno Neri e Antonio Widmar

Redazione e Amministrazione: Via Giosuè Carducci 11, Fiume

Abbonamento per l'estero: Un anno Lire 25. —

LE CRAPOUILLOT

Revistă pentru literatură și artă
Paris, 5. Place de la Sorbonne.

LES MARGES

Directeur Eugène Montfort. — Apare lunar. Abonamentul
anual 22 franci. — Administrația: Librairie de France 99,
Boulevard Raspail. Redacția: 5, Rue Chaptal, Paris (IX-e).

IL CONCILIO

REVISTA MENSILE DI
CULTURA E LETTERATURA

ORGANO UFFICIALE DELL' ISTITUTO INTERUNIVERSITARIO ITALIANO

Redazione e Amministrazione: FRANCO CAMPITELLI, Editore: FOLIGNO

Abbonamento { Italia e Colonie L. 45 || Un fascicolo { Italia e Colonie L. 4,50
annuo { Estero 70 || separato { Estero 7. —

CONTO CORRENTE E ASSEGNI POSTALI N. 1-2577

A APĂRUT :

A APĂRUT :

NICHIFOR CRAINIC

DARURILE PĂMÂNTULUI

P O E Z I I

UN VOLUM 200 PAGINI 15 LEI. — EDITURA «CARTEA ROMÂNEASCĂ»

A APĂRUT :

A APĂRUT :

IONEL TEODOREANU

ULIȚA COPILĂRIEI

UN VOLUM 154 PAGINI CARTONAT 30 LEI

EDITURA CULTURA NAȚIONALĂ

LE MONDE NOUVEAU

Revistă pentru strângerea legăturilor sociale, economice, literare și artistice între Franța și străinătate.
Apare de 2 ori pe lună. — Abonamentul anual 50 franci. — Paris, 42, Boulevard Raspail, Paris (7-e).

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
APARE LA 1 ȘI 15 ALE FIECĂREI LUNI

SUB CONDUCEREA UNUI COMITET

REDACȚIA: PALATUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR
STR. CANTACUZINO No. 2, BUCUREȘTI

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, CAȘELE DE EDITURĂ ȘI DOMNII AUTORI SUNT
RUGAȚI A TRIMITE CĂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD.
CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM SĂ FIE ADRESATE REVISTEI
STRADA CANTACUZINO No. 2. — BUCUREȘTI

15 MAI 1925

C Ū P R I N S U L :

COPACUL DIN ASFALT de <i>Cezar Petrescu</i>	1	MAESTRE, BAGI DE SEAMĂ ? de <i>G. Stegaru</i>	21
LOT de <i>Lucian Blaga</i>	8	OMAGIUL LUI JACQUES RIVIÈRE de <i>Ion Darie</i>	21
A. E. HOUSMAN versuri traducere din Englezește de <i>Dragoș Protopopescu</i>	10	CĂRȚILE de <i>Al. Bădăuță</i>	24
FEMEIA DE CIOCOLĂȚĂ de <i>Gib. I. Mihăescu</i>	12	CRONICA LITERARĂ	
IN NOAPTE de <i>V. Ciocâlțeu</i>	17	ROMANȚIERII ENGLEZI DE AS- TĂZI: JOHN GALSWORTHY de <i>M. Beza</i>	25
IDEL, OAMENI & FAPTE		DRAMA ȘI TEATRUL	
A. E. HOUSMAN de <i>Dragoș Protopopescu</i>	19	"ISUS", UN JOC PERICULOS, MITU BOERUL de <i>Ion Marin Sadoveanu</i>	28
LITERATURA POPULARĂ ISVOR DE ÎNALTĂ LITERATURĂ de <i>i. d.</i>	20	CRONICA MĂRUNTĂ	29

ILUSTRĂȚII

COPERTA : de *G. Petrașcu*.

SUPLIMENT : 8 reproduceri din Expoziția *Petrașcu*.

DESENE IN INTERIOR. de *Demian, D-nă M. D., Rodica Maniu, etc.*

ABONAMENTE: 1 AN, 300 LEI; 6 LUNI, 150 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITAȚI,
400 LEI ANUAL. IN STRĂINĂȚATE: 400 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC
LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAȚIA: PALATUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR
STR. CANTACUZINO No. 2, BUCUREȘTI

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—